בה"י

שער הנו"ן

חמישים טעמים לשם 'שבת הגדול'

בדרך פשט רמז דרש סוד

ליקטתי וחיברתי בחמלת ה' עלי
הצעיר באלפי ישראל
יהושע מנחם בלאאמו"ר ר' נחמיה
בלושטיין
ק"ק ערד ת"ו
שנת 'שבת הגדול טוב הוא' לפ"ק

מהדורה ראשונה - ניסן תשע"ז
מהדורה שניה - ניסן תשע"ט

©

כל הזכויות שמורות

למכון **עמקה של הלכה** (ע"ר)

הארות והערות תתקבלנה בברכה

בכתובת: מכון עמקה של הלכה ת.ד. **664** ערד

או בת.ד. **664**osa@gmail.com

עימוד: אלימלך וואלך

054-8460213

מכתב ברכה

מהגה"ח מורינו יצחק דוד אלטר שליט"א

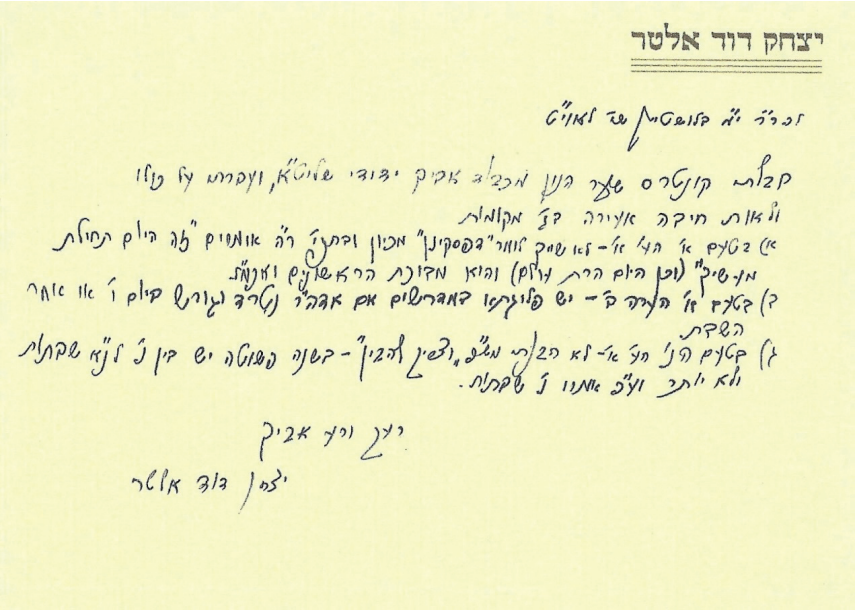

יצחק דוד אלטר

ירושלים עיר הקודש תוב"א

קבלתי קונטרס שלך בענין מכבוד אביך יבודי שליט"א, ועברתי על כולו
ולאות מיקרה אעירה בנ"ל מקומות
אין בטעם אי הע"ז אל-זאו שמק לוור"בפסקינן" מכוון ובתענ"ל רה"א אומרים "לה הוים תחילת
מע"ש" (וכן הוים הרת עולם) והוא מקורת הראשונים ואח"כ
בן בטעם אל הערה ב- יש פלוגתא בראשונים אם אבה"ר נברא עורש סוים ו' או אחר
השבת
גן בטעם הנ"ל הע"ז לא הבלתי מש"ל, ושיין להבין - בשנה בשנה יש בין נ"ל שבתות
ולא יותר ועכ"פ אמרו נ' שבתות.

יצ"ו ויע"א אביך

יצחק דוד אלטר

ההערות שבמכתב מתייחסות לנכתב

במהדורה הקודמת, מהדורת תשע"ז

מכתב ברכה

מהרה"ג ר' יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א

הרב יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א
מורה צדק ב'קו ישיר להלכה'
כהנמן 69 ב' בני ברק
03-5795017

(K)

ב"ה, יום מוצש"ק נצו"ם לפ"ק

כבר ידעתי בידוע אך בחכמה ורק בלבם יצא דאורייתא תדירא
חלה הדבק יהושע מנתם אלטר בן ידידי הדר שלמה
ירא ושלם מוגר נתמיד אלטר בשלום.

אודיעם כי הרפוס הפסח הופתעתי לקבל מאדון הדר אלטר
ועשיתי ידיד בהתפארות נוגה סמא לחנא קונטרס שלם הנון תנב
בכולל אברהם נ' טלחים לשם שמים הדרך הפרדס
ובלות עונג רשפו אחרו עני ובדרכתי אלין ברכת המאורות
כי מלא נכנס לפרדס צב שרדו גם רבו כל המתרגים והספרים
דלמין צב ועת כל צב מלא בקלה להתשבח ולספר הדברים הטבר
נאה ומקובל את הוספות וגאמות מתכימות מבולה.
ומן יהושע דלמה הבוא דתוך הלמך. ומה נמלבו לתכי הדרך לאות
הכי קרא שמו יהושע לפסר "יהושע" בן "נון". כ"ה יתן ה' "ברכה"
לפל כבנה וכבנה להגדיל תורה ולהאדירה דכל מקף בזולת
התורה הפרדס ולישר דמנותה הנפש והבלות
להגות בתורה כל ימי חיין מתוך דני ח"י ומצוני

קו ישיר להלכה
מפעל שונה הלכות
לזכות חיבור בנשמה ברורה
כינוס "כבוד ההוראה" לרבני "קו ישיר להלכה" תשע"ד

המשך מכתב ברכה

מהרה"ג ר' יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א

הרב יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א
מורה צדק ב'קו ישיר להלכה'
כהנמן 69 ב' בני ברק
03-5795017

ב"ה, יום _____

המשך

רוחי, בריאות וחיי ואושר וכל טוב סלה.
ואבתרא למלך אומר לה דאתי, דעלים בריאות שרת הגדול,
דבנה דוס' סופרים פכא הל' ט' א' כל האדם הגדול דעניים צה
אדם אדינו שהיה גדול קומתו כנגד שלוה ואחדלה אנשים
ואכילתו ושתיתו כך היה כנגד שלקים ואחדלים אנשים ובתו כן לא
והוא מדרש תתוש ודבאי ורמב דדריהם דדרים מכבשונו של מלך.
ודעטלוה סופרים פיהם שאכילתו ושתיתו כנגד לא אנשים וכל מפרש
הש"א כל דהבותיו שיש סמר אכילות צו לאלה מזו אכילת מלא דרוך
קדושת מקדש ירושלים, אכילת תרומה לכהנים. אכילת קדשים קלים,
קדשי קדשים, אכילת שלמה המלך דחינורו את הדת שאכל דיוקנ שבמה
אכילתם לאלה מיוב. ויש אך אכילה לאלה מדם והוא אכילת לא
אנשים האמורים דברות מלכים כמש ואל משה אמר לה אל ה'
אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים איש מזקני ישראל וגו' ויחזו את האלקי
ויאכלו וישתו ובמקום אחר שהנו מזיו הכבוד והיו לא אנשים
ואמר שהראות אאלה מזיו הכבוד דאכילתו ושתיתו היה
כנגד לא אנשים וכל הבדר. לא אך

מפעל שונה הלכות
קו ישיר להלכה
לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב
כינוס "כבוד ההוראה" לרבני "קו ישיר להלכה" תשע"ד

המשך מכתב ברכה

מהרה"ג ר' יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א

הרב יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א
מורה צדק ב'קו ישיר להלכה'
כהנמן 69 ב' בני ברק
03-5795017

ב"ה, יום _____

המשך

ומעתה אנן נמי נימא דראכילת מצה שלא החמיל עליו דו רע
הוא אכילה ושבירה כנשך הני ל"ך אינו [illegible] וכבושמת א"א
האכיל הבדול הלקרים. ולכה הלדת קבל מניה מתדרכין כל שיתא
ימין ולא אשתכח דיה מנא דכולהו ימין מניה מתדרכין ומלאלו צה
יהיה אכילה ותתיה דקדושה וצה ונכנע הלדת הבדול"
וראה עוד מל"ך דקדמת לספרי לבון דבובל מצת אכילת אפיקומן
שהוא דחינת מן לחם שמרל אוכלים, וקבלתי.
כולל דדר הכל נשמע כי מוני דשערי הנון היה ל לחנג מצל
ושמחת דשמחתו ודשמחת ידידי מורה"ר נתמיה אליטיא לראות דניו
כשתיל ציתים סדר לשולחנו מתוך דריאות נרוד נתת וכ"ל
ברכה לרבוד התורה ולמבדיה
ולכתך שלמה פייגנבוים

יצחק שלמה פייגנבוים
רב ומו"צ
בני- ברק

ל.ר. היה מן הראוי לתת בכל מה דאופן מדו"ך

אקדמות מילין

ברוך ה׳ שהחיינו וקיימנו והגיענו לברך על המוגמר, בהוצאת המהדורה החדשה והמיוחדת של הספר ׳שער הנו״ן׳.

זכה ספר זה להיות הספר הראשון שיצא לאור במסגרת פרוייקט ׳טעמו וראו׳ של מכון ׳עמקה של הלכה׳. פרוייקט ששם לו למטרה להגיש בצורה קלה, ברורה, ונוחה, את מתיקותו וצוף דבשו של פרד״ס התורה, ואת נועם זיוה של תורת החסידות, יחד עם הגברת המודעות לחשיבותם העצומה של מנהגי ישראל, שהם סולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ותורה שלימה הם ולימוד הם צריכים.

ובאמת אין כמו הספר הזה להמחיש ולהראות מה גדלו ומה יפיו של מנהג ישראל. שהרי מנהג זה אינו מזמן חז״ל, ואף מזמן הגאונים אינו, ורק מראשית זמן הראשונים מוצאים אנו איזכורים ראשונים שלו[א]. ולא נתקן הדבר על ידי גדולי ישראל, אלא בפיות ישראל קדושים בני נביאים החל שם זה להתקבע. ואף על פי כן הרי הוא תורה ממש, ונדרשו בו תילי תילים בפשט ברמז בדרש ובסוד. ודבר זה ממחיש ומחדד את מה שלימדונו צדיקי הדורות, שרוח הקודש מפעמת עד היום הזה בכללות בני ישראל[ב].

והנה הטור והמחבר הקדישו להלכה הבודדה הזאת (׳שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול׳) סימן שלם בפני עצמו, והלא דבר הוא! ואולי הם ברוח קדשם ראו כבר אז שקולמוסים רבים עוד ישתברו על הלכה זו, ולפיכך הקדישו לה סימן שלם בפני עצמו. ומודה אני בכל ליבי לה׳ יתברך שזיכני לירד לעמקה של ההלכה הזאת, ולדלות מרגליות נפלאות ופנינים יקרים, ולזכות בהם את ישראל[ג].

כאשר החילותי בעבודה על ספר זה, סבור הייתי בפשטות כי ריבוי הטעמים וההסברים לשמה של השבת הזאת, נובע מן העובדה הפשוטה ששבת זו זמן קהילה לכל הוא, ובכל מקום ובכל אתר החכם יושב ודורש, ואך טבעי ששמה של השבת יידון ויתלבן, ויאמר ויכתב עליו כה רבות.

אך כיום ברור לי שהטעם האמיתי לריבוי הטעמים הוא עמוק הרבה יותר. והראיה, שגם בספריהם של אדמו״רים גדולים כהשפת אמת ועוד, שהיו אומרים תורה ברבים בכל שבת ושבת, מוצאים אנו שפע עצום של טעמים לשם זה, ועל כרחך

הערות

א. ראה סידור רש״י אות שנ״ב: ׳שבת שלפני הפסח נהגו העם לקרותו ׳שבת הגדול׳, ואינן יודעים על מה׳. וכ״ה במחזור ויטרי אות רנ״ט.

ב. ועיין בשפת אמת שבה״ג תרנ״ב, שמתחיל את דבריו במילים ׳בעניין שם שבת הגדול שהוא מנהגן של בני ישראל׳, ומסיימם במילים ׳ובני ישראל אם אינם נביאים, בני נביאים הן, ומנהגן תורה הוא׳.

ג. בספר מחזיק ברכה להחיד״א (הובא גם בכף החיים סימן ת״ל ס״ק ב׳) כתב שהמדקדקים נוהגים לקיים הלכה זו בעצמם, ולכן בשבת זו משנים הם לאמר: ׳שבת הגדול ומבורך׳.
והנה יתכן כי גם ההוגה בספר זה בשבת זו, מקיים הוא בכך את ההלכה הזאת.

ששורש הדבר הינו נעלה יותר, ולא בכדי גדולה השבת הזו במספר טעמיה, וחלקה בפרד"ס התורה גדול מאד.

יהיה איך שיהיה, אין סוף למספר הטעמים שנאמרו בענייניינו, ואילו לרוכל ההולך ומונה נדמינו, ואם לאפושי בטעמים היתה מטרתינו, ועל ריבוי כמות היתה תפארתינו, מביאים היינו את כל אשר מצאה ידינו, וגם במאתיים לא היה דיינו.

אך אנו אין זו דרכינו, כי אל האיכות ואל המטרה אנו שתים ליבנו, ועל כן למלאכת הברירה הכנסנו עצמינו.

עשינו זאת משום שלא מצאנו כל תועלת בהבאת מספר עצום ביותר של טעמים, ואדרבה, מכמה וכמה סיבות נראה יותר, שיש תועלת רבה דוקא בהקפדה על סכום קצוב ולא גבוה מדי.

לא קלה היתה מלאכת הברירה והבחירה מה להביא ועל מה לוותר. כי כל הטעמים יסודתם בהררי קודש, וכולם אהובים וכולם ברורים. אך באופן כללי ניתן לומר שהשתדלנו להביא בעיקר טעמים שיש בהם יחודיות, או טעמים מרוממים, הפותחים בפני הקורא צוהר לגדלותה של השבת הנשגבה הזאת, או המלמדים יסוד חשוב שיכול להביא תועלת בעבודת ה'.

כמו כן התמקדנו יותר בטעמים פשוטים, ופחות בטעמים מורכבים המיוסדים על דרך דרוש רחוק, כמו כן נמנענו מהבאת טעמים העלולים להיראות כזהים זה לזה.

והנה כאשר הסתיימה מלאכת הבחירה והברירה, נוכחנו לראות שמניין הטעמים שעמדו בקריטוריונים נע בסביבות החמישים טעמים. או אז נזכרנו בדברי רבינו החידושי הרי"ם המבאר ששבת זו היא השבת החמישים בשנה, ולפיכך החלטנו להעמיד את מניין טעמי הספר על מניין זה[ד].

שם הספר, 'שער הנו"ן', מבוסס גם הוא על דברי רבינו החידושי הרי"ם שבשבת זו שהיא השבת הנו"ן - מתגלה שער הנו"ן (כמבואר בטעם נ'), ושואב את השראתו גם מחמישים טעמי הספר.

בשנתיים שעברו מאז חודש ניסן תשע"ז שבו יצאה לאור עולם מהדורתו הראשונה של הספר, התקבלו במערכת המכון תגובות רבות בכתב ובעל פה.

המשוב הציבורי הנרחב והתגובות הרבות הביאו עמם טעמים רבים חדשים ונפלאים. במהדורה זו שולבו עשרות טעמים ופנינים חדשים ויקרים. וכאן

הערות

ד. אמנם יש לציין כי טעמים רבים שלא נכללו במניין החמישים, מצאו את מקומם בהערות שוליים, או אף לעתים בגוף הטקסט כתוספת לטעם העיקרי, והמעיין ימצא שמספרם מגיע לעשרות רבות, כך שלמעשה מניין הטעמים המובאים בספר גבוה בהרבה מחמישים.

המקום להודות מקרב הלב לכל המגיבים, המעירים, והמוסיפים איש איש בשמו הטוב יבורך.

כצאתי את הקודש, ברצוני להודות למי שלולא הוא לא היה הספר הזה רואה אור,
הלא הוא אבי מורי שליט"א, איש אשר רוח בו, הוא אשר הפיח בי רוח חיים לאמר לך בכוחך זה, והוא אשר לולא עזרתו הרבה ברוח ובגשם, ועידודו ותמיכתו הבלתי פוסקת - לא הייתי מגיע עד הלום.

כמו כן רואה אני לעצמי חובה נעימה להודות מעל גבי במה זו, לאחי וראש הרה"ג
ר' שמחה בונים בלושטיין שליט"א, מחבר הספרים הנפלאים 'טעם החלב' ו'אבן הבונים - עשרה פתיתים', שמלוה את פעילות המכון באורח קבע, ונהנים אנו ממנו עצה ותושיה, ועצותיו הנכונות והבנתו הישרה הריהם לנו לעיניים בכל התחומים.

כמו כן אזכיר את המעמד המקצועי והמסור הר"ר אלימלך וואלך שיחי', שמתמסר
מעל ומעבר ומשקיע מזמנו וממרצו למען הצלחת הפרוייקטים של המכון.

ואחרונים חביבים אודה לכל התורמים הנכבדים שנטלו חלק בהוצאות ההדפסה,
הן אלה ששמם מוזכר בסוף הספר, והן אלה ששמם אינו מוזכר שם.
זכות השבת הגדול והקדוש הזה תעמוד להם ולכל הנלוים אליהם להתברך ממקור הברכות בכל מילי דמיטב בגשמיות וברוחניות.

ספר

שער הנון

מכון
עמקה
של הלכה

רשימת חמישים הטעמים

פרק א
זכור ימות עולם
השבת הראשונה
נס להתנוסס
ראשון ראשון מתרוסס
המראה הגדול
לאפרושי מאיסורא
חם כביום הלקחו

פרק ב
מצוה ראשונה
בשבת נתנה תורה לישראל
מקטנות לגדלות
גדול המצווה ועושה
גדול הסמוך על שולחן עצמו

פרק ג
היום הזה
נהיית לעם
ראש לכל השבתות
גדולה וארוכה
שבתם של הגדולים
נמצא בן זוגה
כלל גדול בתורה

פרק ד
משכו ידיכם מעבודה זרה
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי
יצאו ברכוש גדול
האדם הגדול בענקים
גדול כחה של תשובה

פרק ה
קחו לכם צאן של מצוה
והם לא יסקלונו
למכה מצרים בבכוריהם
נתגדל הנס
אין מזל לישראל
מצוה לפרסם
אינה תלויה במעשינו

פרק ו
הגיע זמן גאולתכם
זכר ליציאת מצרים
המאחרים לצאת וממהרים לבוא
יום קדוש הוא
ולא עבדי פרעה

פרק ז
חפצים לעשות רצונך
מעלה עליהם הכתוב
נכספה וכלתה נפשם

פרק ח
מנהגי ישראל תורה
יום ה׳ הגדול
דור דור ודורשיו
שבת הגדה
מאן דאיהו זעיר
גדולה הכנסת אורחים
שבתו של הגדול
הבינה תגדל מן המעשה

פרק ט
פרוס הפסח
ששת ימים תעבוד
הדבק לשחוור וישתחוו לך
להוציא מליבן של צדוקים
וקדשתו מכל הזמנים

פרק י
מיניה מתברכין
השאלה אינה מתחילה
יכול מראש חודש
וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול
כי היא מקור הברכה

פרק יא
גדולה שבשבתות
צומא רבא
הגדול מאחיו
מדריגה אחר מדריגה
סוד חמישים

פרק א

זכור ימות עולם

- השבת הראשונה
- נס להתנוסס
- ראשון ראשון מתרוסס
- המראה הגדול
- לאפרושי מאיסורא
- חם כביום הלקחו

א

השבת הראשונה

מבואר במפרשים כי לדעת רבי יהושע שבניסן נברא העולם, היום שבו נבראו השמים והארץ היה כ"ה באדר, והיום הששי לבריאה, יום בריאת האדם - היה בר"ח ניסן, ויום השבת שבו שבת ה' יתברך מכל מלאכתו היה בב' בניסן.

ולפי זה יוצא, כי השבת הראשונה שנשמרה על ידי אדם הראשון ובניו זכר למעשה בראשית היתה השבת הסמוכה לחג הפסח, שחלה באותה השנה בט' בניסן[א].

ונראה לומר בסייעתא דשמיא שמטעם זה נקראת השבת הזו 'שבת הגדול', על שם שהיא היתה תחילה וראש לכל השבתות[ב].

הערות

א. ואף שכבר היה אדם הראשון בעולם גם בשבת הקודמת שחלה בב' בניסן, מכל מקום היה בגן עדן ולא היה שייך אצלו כלל עניין מלאכה (כפי שביארו המפרשים הטעם שהוצרכו חז"ל לפרש את הפסוק 'לעבדה ולשמרה' דלא כפשוטו), ואם כן גם לא עניין שביתה. וגם עדיין לא היה שייך כלל עניין השביתה זכר למעשה בראשית, דהא עד שלא נסתיימה השבת בלא שעשה בה ה' יתברך שום מלאכה, לא היה שייך לשבות זכר לכך.

ב. הבית ישראל (שבה"ג תשכ"ט) מביא בשם החידושי הרי"ם שמה שאמרו חז"ל (שבת קיח:) 'אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין' הכוונה לשתי השבתות הראשונות של חודש ניסן.

ובספר הזכות (פרשת אחרי) כתב החידושי הרי"ם, שמה שאמרו (ירושלמי תענית פ"א ה"א) 'אילו היו ישראל משמרין שבת אחת כתיקנה מיד היה בן דוד בא' הכוונה לשבת הגדול.

ונראה לומר בס"ד ששני מאמרי החידושי הרי"ם הללו תלויים זה בזה.

דבספר שפת אמת (פרשת בשלח) מקשה מדברי חז"ל בבבלי (שרק אם ישמרו ישראל שתי שבתות מיד יגאלו) על דברי חז"ל בירושלמי (שאף אם ישמרו רק שבת אחת מיד יגאלו). ומתרץ שלעולם הדבר תלוי בשבת אחת כתיקונה, אך כדי להגיע לשבת אחת כתיקונה צריך שכל ימי השבוע יהיו כשורה, ובשביל שימי השבוע יהיו כשורה צריך שהשבת שלפניהם תהיה בשלימות. ולכן כדי לזכות לשבת אחת, צריך שתי שבתות: את השבת הראשונה נותן הקב"ה במתנה, ובזה ניתן כח לכל ימי השבוע שיהיו כראוי, ועל ידי עבודת האדם בימי השבוע, זוכה שהשבת שלאחריהם תהיה בשלימות ומכח עבודתו.

לפי דברי השפת אמת אלו, מובן מאד מדוע אמר החידושי הרי"ם ששבת הגדול היא ה'שבת אחת', כי אם ה'שתי שבתות' הן השבתות הראשונות של חודש ניסן, אז ה'שבת אחת' היא שבת הגדול.

רק שצריך עדיין להבין מה נשתנו שתי השבתות הראשונות של חודש ניסן, להיות ה'שתי שבתות'. ולפי מה שכתבנו בפנים ששתי שבתות אלו הם השבתות הראשונות, השבת הראשונה שבה שבת הקב"ה והשבת הראשונה שבה שבת אדם הראשון, אתי שפיר מאד דברי רבינו החידושי הרי"ם.

וגם דברי השפת אמת שהשבת הראשונה ניתנת במתנה מן השמים, והשניה היא מעבודת האדם, מקבלים יתר עומק ומתיקות לפי מה שכתבנו שבשבת הראשונה שבת הקב"ה ובשבת השניה שבת אדם הראשון.

עוד נראה, כי מה שכתבנו בביאור עניין שתי השבתות הראשונות של חודש ניסן, יכול לשפוך על מנהג ישראל נוסף, קדמון ומקודש, שהיה נהוג בהרבה קהילות, והוא, שבסיום קריאת פרשת ויקרא, אחר קריאת המילים 'לאשמה בה' החותמות את הפרשה, היו כל הקהל כאחד אומרים 'לאל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי'.

והנה הרבה טעמים נאמרו בזה, ואענה גם אני את חלקי בס"ד, דהלא ברוב השנים שבת פרשת ויקרא היא השבת הראשונה של חודש ניסן (שהרי שבת פרשת צו היא שבת הגדול, ועל זה נאמר הסימן 'פקדו ופסחו'), ואפשר שזה טעם המנהג לומר אז 'לאל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי', להזכיר כי אמנם כל שבת היא זכר למעשה בראשית, אבל בשבת זו, הראשונה לחודש ניסן, אז קרה הדבר בפועל ממש, ובה שבת הקב"ה מכל מעשיו.

ב
נס להתנוסס

רבינו יהונתן אייבשיץ בספרו תפארת יהונתן[ג] כתב שמן ההכרח לומר שעקידת יצחק בן אברהם היתה בליל חמשה עשר בניסן. שהרי ראוי היה יצחק להישחט באותה שעה, וגם איתא במדרש שבאמת פרחה אז נשמתו, וכיון שצדיקים אינם מתים אלא ביום לידתן, על כרחך שהיה זה ביום הולדתו שהוא חמשה עשר בניסן.

וביאר לפי זה שיצחק אבינו עליו השלום הלא היה פטר רחם, ואם כן לא בכדי היה צריך להישחט דוקא בלילה הזה, שבו היתה הגזירה על הבכורים. וכתב שזכות אברהם ויצחק שעמדו בניסיון העקידה, היא שהגינה על בכורי ישראל שלא ינגפו במכת בכורות באותו הלילה.

והוסיף שהציווי על העקידה היה בעשור לחודש, כשם שהציווי 'משכו וקחו לכם צאן' היה בעשור לחודש.

מבדיקה שנערכה לאור דברי רבי יהונתן אייבשיץ הנ"ל, עלתה המסקנא המפתיעה כי בשנת ב' אלפים פ"ה היא שנת העקידה על פי סדר עולם[ד] - חל י' ניסן בשבת.

והנה ידוע מה שכתבו הספרים שנסיון העקידה היה הגדול שבנסיונות. וידוע מה שפירשו הספרים בפסוק 'והאלהים ניסה את אברהם' שהוא מלשון גדולה ורוממות וכמו שכתוב במדרש (בר"ר נה, א) על הפסוק 'והאלהים ניסה את אברהם' 'נסיון אחר נסיון וגידולין אחר גידולין, בשביל לנסותן בעולם, בשביל לגדלן בעולם כנס של ספינה'.

ולפי כל הנ"ל יתכן לומר בסייעתא דשמיא, שהמנהג לקרוא לשבת הזאת שבת הגדול, נתקן כדי להזכיר זכות נסיון העקידה הגדול שבנסיונות, שהחל בשבת הזאת, ולזכר גדולתו ורוממותו של אברהם אבינו עליו השלום שהחלה בשבת הזאת[ה].

הערות

ג. פרשת וירא על הפסוק 'ביום השלישי'.

ד. סימן לדבר: ב' פ"ה נוטריקון ב'ה פ'רחה ה'נשמה.

ה. מובא בספרים כי בני ישמעאל טוענים שהם היורשים האמיתיים של אברהם אבינו, כיון שישמעאל היה בנו הגדול של אברהם (ומקור לדבר נמצא כבר בתרגום יונתן (בראשית כב, ד): 'ישמעאל הוה אמר, לי חמא למירת ית אבא, דאנא בריה בוכריא' וכו'. ונודע שכך היא טענתם עד ימינו אנו). אבל אנחנו עם הנבחר יודעים כי האמת היא שאין ישמעאל ראוי להיקרא גדול, ויצחק הוא הוא הגדול באמת מכל בני אברהם, ולו משפט הבכורה. (ועיין בזוה"ק כי תשא שגם בני עשו טוענים טענה זו לגבי ירושת יצחק, וזו תשובת בני ישראל אליהם).

והנה גם אברהם אבינו עליו השלום היה מסופק כל ימיו בדבר, עד שבעת ציווי העקידה פשט לו הקב"ה ספק זה. שכן כאשר אמר לו הקדוש ברוך הוא 'קח נא את בנך' אמר אברהם 'שני בנים יש לי' כי לא ידע איזה מהם הוא הנבחר, ועל זה ענה לו הקדוש ברוך הוא 'את יחידך' רק אחד מבניך ראוי להקרות בנך, ועדיין לא ידע אברהם מי הוא אותו הבן, עד שפירש לו הקדוש ברוך הוא 'את יצחק' ואז נודע לו לאברהם כי יצחק הוא הוא יורשו, והוא הגדול באמת.

ולפי זה יש ליתן טעם נוסף למנהג ישראל לקרוא לשבת הזאת, שבה היתה נבואת 'קח נא את בנך' - 'שבת הגדול', שהוא משום שבשבת הזאת התברר ונודע לכל כי יצחק הוא הוא הראוי להיקרא הגדול.

ג
ראשון ראשון מתרוסס

איתא במסכת סוטה (יא.) ״את פיתום ואת רעמסס׳ רב ושמואל, חד אמר ׳פיתום׳ שמה, ולמה נקרא שמה ׳רעמסס׳, שראשון ראשון מתרוסס. וחד אמר ׳רעמסס׳ שמה, ולמה נקרא שמה ׳פיתום׳, שראשון ראשון פי תהום בולעו׳.

וכתב בספר לחמי תודה[ו], דלכאורה יש ליתן טעם מדוע עשה ה׳ יתברך נס כזה, שיתקלקל בדרך נס כל מה שבנו בני ישראל.

וכתב שדברי הגמרא נסובים על השבת הראשונה לעבודת בני ישראל בפרך. דהלא ידוע מדברי חז״ל, שבני ישראל במצרים היו שומרים את השבת, והנה כאשר החלו המצרים להעביד את בני ישראל בפרך, ודאי היו מעבידים אותם גם בשבת קודש. ועל מנת שלא תתחלל השבת חס ושלום על ידי בני ישראל, עשה ה׳ יתברך נס גדול, שכל מה שבנו בני ישראל באותה השבת הכל התרוסס ונבלע בפי התהום, ונמצא שלא עברו בני ישראל על חילול שבת, משום דקיימא לן ׳כל המקלקלין פטורין׳.

וכתב שכאשר נכחו המצרים לראות שכן הוא, נמנעו מאז ואילך הם מעצמם מלשעבד את ישראל, ונמצא שעל ידי זה הנס הגדול שאירע בשבת הראשונה לשעבוד, נמצאו ישראל שומרים את השבת כל ימי היותם במצרים.

והנה בגמרא במסכת ראש השנה מבואר שהאבות הקדושים מתו בניסן, ורש״י הקדוש בריש פרשת ויחי כתב ׳למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם וליבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו לשעבדם׳, ולפי זה יוצא שהשעבוד התחיל בניסן.

וניתן לומר שהנס הגדול שהיה בשבת הראשונה לשיעבוד - היה בשבת הגדול, והוא הוא הנס שאליו מכוונים דברי המדרש הנודע ׳למה נקרא שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו׳[ז].

הערות

ו. למהרצ״ה הלוי איש הורוויץ, רבה של פפד״מ ובנו של בעל ההפלאה, דף מט.

ז. טעם זה הינו מחודש מאד מאד, וגם קשה מאד מכמה סיבות להמתבונן. וכיוצא בזה יש להתפלא על עוד כמה מן הטעמים המובאים בפרק זה. אולם כיון שהטעמים הללו נאמרו על ידי צדיקים בעלי רוח הקודש - לא נמנענו מלהביאם למרות החידושים הגדולים שבהם.

ד
המראה הגדול

הגאון הגדול רבי צבי פסח פראנק זצ״ל רבה של ירושלים כתב בשם ספרים, שמעשה הסנה היה בעשירי לחודש ניסן[ח].

מבדיקת חשבון השנים עולה כי בשנת ב׳ אלפים תמ״ז, שנת מראה הסנה, חל עשירי בניסן בשבת. ולפי זה, מראה הסנה, שעליו אמר משה ׳אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה׳, אירע בעצם יום השבת הסמוכה לחג הפסח.

ויש לומר שמה שנהגו לקרוא לשבת זו ׳שבת הגדול׳ הוא לזכר המראה הגדול מראה הסנה שהיה ביום זה[ט].

הערות

ח. פסח במחשבת חכמי ירושלים עמוד קי״ח. ואף שלא הביא ראיה לדבר הביא זכר לדבר, על פי מדרש שמו״ר סוף פ״ט: ׳בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ׳לך שוב מצרימה׳ נחלק הדיבור לשני קולות ונעשה דו פרצופין, והיה משה שומע ׳לך שוב מצרימה׳ ואהרן שומע ׳לך לקראת משה המדברה׳, ואם כן יצאו באותו הזמן, ומבואר באבן עזרא ובשאר מפרשים על הפסוק ׳דרך שלשת ימים׳ שהדרך ממצרים להר סיני הינה שלשה ימים, וכיון שאהרן ומשה נפגשו בהר האלקים, יוצא שהיתה דרכם ששה ימים.

ומן המשנה בעדויות (פ״ב מ״י) נראה שמאז שהגיע משה רבינו למצרים ועד יציאת מצרים היה י״ב חודש, ואם כן הגיע בחמשה עשר בניסן. וכשתמנה ששה ימים למפרע מיום ט״ו בניסן תגיע לעשור לחודש ניסן (היינו עם יום חמישה עשר ויום העשור עצמם).

ט. החשבון שבאותה השנה חל י׳ ניסן בשבת כנראה לא היה ידוע להגרצ״פ פראנק זצ״ל. מדבריו מובן שבני ישראל שבאותו הדור קראו לעשור לחודש שבשנה שלאחר מכן, שנת יציאת מצרים (שכידוע חל בשבת, וכפי שיובא בפרקים הבאים) ׳שבת הגדול׳ לזכר מראה הסנה שהיה בעשור לחודש בשנה שלפניו, וזכר לזה אנו קוראים כן לשבת הזאת בכל שנה. ולפי מה שהעלינו בס״ד, שעל פי החשבון גם בשנת תמ״ז חל עשור לחודש בשבת - אתי שפיר יותר.

ה
לאפרושי מאיסורא

איתא במדרש (שמו"ר פי"ד) 'רבותינו אמרו: שבעה ימים של חושך היו. כיצד, שלושה ימים הראשונים מי שהיה יושב וביקש לעמוד עומד וכו', שלושת ימים אחרים מי שהיה יושב לא היה יכול לעמוד וכו', הרי שישה ימים של חושך שהיה במצרים, והשביעי של חושך זה יום חושך של ים, שנאמר (שמות יד, כ) 'ויהי הענן והחושך ויאר את הלילה' וכו', היה הקדוש ברוך הוא שולח ענן וחושך ומחשיך למצרים ומאיר לישראל כשם שעשה להם במצרים'.

ופירשו המפרשים שכיון שכידוע שימשה כל מכה שבעה ימים, על כן הוקשה לו להמדרש מדוע רק מכת חושך שימשה שישה ימים ולא שבעה, ועל כן תירץ שהשלמת היום השביעי היתה בים.

רק שעדיין קשה, על מה ולמה לא שימשה מכת חושך שבעה ימים רצופים כשאר כל המכות?

ותשובת הדבר הינה, שכן בימי מכת חושך היו ישראל נכנסים לתוך בתיהן של מצרים ומחפשים במטמוניות שלהם, וכיון שביום השבת אי אפשר לחפש במטמוניות משום איסור טלטול מוקצה, על כן פסק החושך ביום השביעי שהיה שבת, על מנת שלא יהיה אי מי מישראל שיכשל חס ושלום באיסור טלטול מוקצה.

והנה אותה השבת שבה פסק החושך - היתה השבת הסמוכה לפסח, שכן בשבוע שלאחר מכן היתה מכת בכורות. ויש לומר שלכן נקראת שבת זו 'שבת הגדול', שבשעה שפסק החושך טרם זמנו, הבינו ישראל סיבת הדבר שהיא כדי להציל את העם מאיסור מוקצה, אך סברו לתומם שהשלמת היום השביעי תהיה מיד לאחר השבת, ומכיון שכך היו כולם עומדים ומצפים במשך כל יום השבת, שיעבור אותו היום, על מנת שיוכלו להמשיך ולחפש במטמוניותיהם של המצרים, ולפיכך היה נראה היום הזה גדול וארוך בעיניהם. ונקבע לדורות עולם לקרוא לשבת הזו על שם המאורע הזה, על מנת שיהיה זה לזיכרון בפי כל תמיד, עד כמה יש ליזהר בהלכות שבת קודש ובדיניה'.

הערות

י. ספר לחמי תודה (למהרצ"ה הלוי איש הורוויץ, רבה של פפד"מ ובנו של בעל ההפלאה) דף קנ"ח.
ועיין להלן בטעם כ' שהבאנו בשם ספר דבש וחלב פרשת בא (עמוד מ"ו) שכתב גם הוא ששבת זו חלה בעיצומם של ימי החושך, ושבשבת קודש שְׁבַת החושך (רק שלדעת ה'דבש וחלב' כל המכות שבתו בשבת, ולמד כן מדברי בעל הטורים בפרשת בא "וינח' ב' במסורה 'וינח בכל גבול מצרים' 'וינח ביום השביעי', מלמד שנח הארבה בשבת'. וכתב שזה היה בשכר שלא העבידו המצרים את ישראל בשבת).
מעניין לציין כי בספר פנים יפות לרבי פינחס בעל ההפלאה, אביו של בעל לחמי תודה, כתב (בפרשת בא עמוד מ"ז בהוצאת מישור) שהחושך שימש שלשה ימים בלבד (כפשטיה דקרא) והם: י"א י"ב וי"ג ניסן. עיין שם נימוקיו ראיותיו. ובספר לפלגות ראובן (כרך ב' עמוד ק') להרב זעליג ראובן בענגיס זצ"ל, נתן טעם לשם 'שבת הגדול' לפי דברי הפנים יפות, דהלא בזמנים ההם הלך הלילה אחר היום (וכן היא שיטת ההפלאה גופיה בספר המקנה, עיין להלן בטעם י"ב), ולכן כיון שמיד בסיום הלילה שאחר עשור לחודש החלה חשיכה שנמשכה שלושה ימים רצופים, נמצא שיום השבת עשור לחודש היה גדול וארוך כי נוספו עליו שלושה ימים.

ו
חם כביום הלקחו

בספר מעיין החכמה (מצות פסח שני דף פה. ד״ה ובספר החינוך) כתב שכיון שהקמת המשכן היתה בראש חודש ניסן שחל ביום ראשון (שבת פז:), על כן בשבת הראשונה להקמת המשכן לא יכלו עדיין לאכול מלחם הפנים כיון שלא הונח בשבת. ונמצא אם כן שלחם הפנים נאכל לראשונה רק בשבת השנייה להקמת המשכן.

והנה אמרו חז״ל (חגיגה כו: מנחות כט.) ׳נס גדול נעשה בלחם הפנים, כסידורו כך סילוקו׳ שנשאר בחומו ובטריותו כביום אפייתו, ואמרו שהיו ׳מגביהין אותו ומראין בו לעולי רגלים לחם הפנים, ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום׳.

ולפי הנ״ל שבשבת הראשונה להקמת המשכן לא נאכל לחם הפנים, נמצא שבאותה העת היה הנס גדול יותר, שעמד הלחם בחומו ובטריותו שתי שבועות ולא רק שבוע אחד.

והנה השבת השניה להקמת המשכן, היא השבת שקודם הפסח. ויש לומר שמטעם זה נקבע לקרות לשבת שלפני הפסח ׳שבת הגדול׳, לפי שבה ראו בני ישראל לראשונה את הנס הזה שחז״ל מכנים אותו נס ׳גדול׳, ולפי שאז היה הנס הזה גדול יותר מתמיד, שנשאר הלחם חם כביום הלקחו אף לאחר שבועיים תמימים[יא].

הערות

יא. טעם זה הינו אחד מהטעמים הרבים שחידש דו״ז הגה״ח הרב צבי יצחק אברמוביץ׳ זצ״ל מח״ס ׳טעם הצבי׳. נערך על פי כת״י שטרם נדפס.

פרק ב

מצוה ראשונה

- בשבת נתנה תורה לישראל
- מקטנות לגדלות
- גדול המצווה ועושה
- גדול הסמוך על שולחן עצמו

ז
בשבת נתנה תורה לישראל

בעשור לחודש ניסן שלפני יציאת מצרים - קיימו בני ישראל את המצווה הראשונה שנצטוו עליה, כמו שנאמר: ׳בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית׳.

ובגמרא (שבת פז:) ובמדרש סדר עולם מבואר שיציאת מצרים היתה בחמישה עשר בניסן שחל ביום חמישי. לפי זה יוצא שעשור לחודש, שבו קיימו את המצוה הראשונה - חל בשבת.

וכתבו הראשונים[יב] שזהו הטעם שנקראת השבת שקודם הפסח ׳שבת הגדול׳, כי היא שבת גדולה וחשובה, השבת שבה קיימו ישראל את המצוה הראשונה.

וכתב השפת אמת, שלא לחינם הסתובב שתהיה המצוה הראשונה בשבת, כי כמו שמתן תורה היה צריך להיות דוקא בשבת, כך היתה צריכה המצוה הראשונה להיות דוקא בשבת. וזהו הטעם שקבעו לעשות זכר לדבר בשבת דוקא, ולא בעשירי בניסן.

הערות

יב. אבודרהם בשם אבן הירחי, המנהיג, החזקוני (בפרשת בא יב, ג). כמו כן מובא טעם זה גם באחרונים, וכגון בפרי חדש (סימן ת"ל) ועוד.

ח
מקטנות לגדלות

אף שקיימו האבות והשבטים כל התורה כולה, לא היה זה אלא בבחינת קטנות. כמו קטן שאינו בר מצוה שכל המצוות שעושה אין המכוון בהם הם עצמם, אלא נעשות רק כהכנה לזמן שיהיה גדול, להרגילו ולחנכו במצוות, כך כל עבודת האבות היתה בבחינת 'מעשה אבות סימן לבנים' בלבד.

אך בשבת שקודם יציאת מצרים, שבה קיימו ישראל את המצוה הראשונה שנצטוו עליה, אז זכו ישראל לצאת מבחינת קטנות לבחינת גדלות, כי נעשו מצווין ועושין כגדול המחוייב במצוות, ולא כקטן המקיים את המצוות רק לשם חינוך.

והנה המעבר מקטנות לגדלות נעשה על ידי הדעת. כי קטן אין לו דעת, וכאשר נכנסת בו דעת - אזי נעשה גדול. כי הגדלות היא הדעת, והדעת היא הגדלות.

ונמצא שבשבת הזאת שבה יצאו מבחינת קטנות ונכנסו לבחינת גדלות - בה זכו לדעת.

ולא במקרה הזדמן שיקרה הדבר ביום השבת דוקא, כי יום השבת הוא היום המוכן מששת ימי בראשית לקנות בו דעת שלמה כמו שכתוב על השבת 'לדעת כי אני ה' מקדישכם'.

והדעת היא סוד היצר הטוב הנכנס באדם כשנעשה בר מצוה. ובאמת באותה השבת ניתנה לבני ישראל נפש קדושה, כמו קטן הנעשה בר מצוה שנכנסת בו הנפש האלקית המכונה 'יצר הטוב'.

כללו של דבר, השבת שקודם יציאת מצרים היתה הבר מצוה של כלל ישראל.

ובכל שנה ושנה בשבת הזאת, יכול כל אחד ואחד לצאת מבחינת קטנות לבחינת גדלות, ולזכות לדעת שלימה ולהתחדשות, ולעבוד את הבורא יתברך במוחין דגדלות.

וזהו הטעם שנקראת שבת זו שבת הגדול, לרמוז לגדלות שזכו בה בני ישראל, ושיכול לזכות בה כל אחד ואחד ביום הזה[יג].

הערות

יג. על פי מאור עינים ריש פרשת צו, ליקוטי הרי"ם עמוד רס"א, שפת אמת שבה"ג תרמ"ו.
בספר פרי עץ חיים (שער חג המצות פ"א) מבואר שכל הנס דיציאת מצרים נעשה על ידי בחינת גדלות. בבני יששכר ציין שהנביא יחזקאל בפסוקים הידועים בפרק ט"ז (הנאמרים בהגדה) המשיל כל עניין יציאת מצרים ליציאה מקטנות לגדלות. כמו כן ידוע מה שכתוב בזוה"ק ובספרים הקדושים שכל עניין גלות מצרים היה תיקון עניין הדעת שהיתה בגלות, והכל הולך אל מקום אחד.
(ועיין בספר חמדת ימים (פסח פרק ג', אות ע' במהדורה החדשה) שפירש שנקראת שבת זו 'שבת הגדול' על שם שזעיר אנפין מתגדל בכח הה' חסדים שהוא מקבל מן הדעת, ולכן נקרא 'הגדול' נוטריקון 'ה' גדול', שהה' חסדים הם המגדילים אותו).

ט
גדול המצווה ועושה

מסופר בגמרא (קידושין לא.) על האמורא רב יוסף (שסומא היה), שמתחילה היה אומר ׳מאן דהוה אמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן׳ שהרי איני מצווה ובכל אופן אני עושה. ומאז ששמע את מאמר רבי חנינא ׳גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה׳ היה אומר להיפך ׳מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן׳.

ומלבד הפשט המבואר במפרשים יש בעניין זה עומק לפנים מעומק, שהרי אליבא דאמת המעשה הגדול ביותר והכוונות הנשגבות ביותר אינן מאומה נגד גדולתו של השם יתברך שהוא אין סוף, ואין בכח אנושי לעשות אפילו מצוה אחת כראוי לפניו. ופעמים שהעובד בלא ציווי לחטא ייחשב לו, וזה היה עניין חטא נדב ואביהוא שנאמר בו ׳אשר לא ציוה אותם׳[יד].

ולעומת זאת כאשר יהודי ואפילו הפשוט ביותר מתעטף בציצית ומניח תפילין, בלא שום כוונה או השגה רק לקיים מצוות הבורא יתברך - מעשיו פועלים בכל העולמות, כי כן עלה ברצונו יתברך שמעשה זה יפעל כך וכך. ו׳מה שמקיימים בדרך הציווי נחשב יותר מכל השכל של חכמים גדולים׳.

והנה אף שהאבות הקדושים קיימו את כל התורה כולה, הכל היה על דרך ׳אינו מצווה ועושה׳, ואין ערוך ושיעור להבדל העצום בין עבודתם אז לעבודת בני ישראל אחר שנצטוו.

ולא הגיעו ישראל לדרגה העליונה של ׳מצווה ועושה׳ עד השבת שלפני יציאת מצרים, שאז קיימו את המצווה הראשונה כמו שכתבנו לעיל. ויש לומר שלכן תיקנו לקרוא לשבת הזו ׳שבת הגדול׳, לרמוז על עניין גדול זה, שבשבת זו נתעלתה עבודת בני ישראל לבחינת ׳גדול המצווה ועושה׳[טו].

הערות

יד. כמובן שאין לנו שום השגה באנשים אלו וודאי שלא בחטאיהם, והכל רק כדי לשבר את האוזן על מנת שנוכל ללמוד מכך.

טו. על פי שפת אמת שבה"ג תרמ"ו ועוד, ועוללות אפרים מאמר ל"א (מובא בבני יששכר שבה"ג אות ו').
לפי המתבאר שביום זה נעשינו מצווין ועושין, יתכן שראוי לנהוג ביום זה ׳יומא טבא׳, כי ממש על כהאי גוונא אמר רב יוסף ׳עבידנא יומא טבא לרבנן׳ .

י

גדול הסמוך על שולחן עצמו

הגמרא במסכת בבא מציעא (יב:) אומרת ״לא גדול גדול ממש, ולא קטן קטן ממש, אלא גדול וסמוך על שולחן אביו זהו קטן, קטן ואינו סמוך על שולחן אביו זהו גדול״.

ובמכילתא איתא ״היה רבי מתיא בן חרש אומר הגיע שבועה שנשבע הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו שהוא גואל את בניו ולא היו בידם מצוות שיתעסקו בהן כדי שיגאלו, שנאמר (יחזקאל טז, ו) ״ואעבור עליך וארא״ך וגו׳ ואת ערום ועריה׳ מן המצוות, ונתן להן הקדוש ברוך הוא שתי מצוות, דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהן כדי שיגאלו״.

לפי זה נמצא שמתחילה כאשר לא היתה לבני ישראל אלא זכות אבותיהם בלבד, היו בבחינת ״קטן״ כי היו סמוכים על שולחן אביהם, ועתה משנתעסקו במצוות והיתה להם זכות בפני עצמם, נעשו בחינת ״גדול״ כי נעשו סמוכים על שולחן עצמם[טז].

ויש לומר שלפיכך נקראת שבת זו ״שבת הגדול״, על שם שבה נעשו ישראל בחינת ״גדול הסמוך על שולחן עצמו״[יז].

הערות

טז. בספר שיח הפרשה המצויין להלן מתייחס רק לכך שביום זה החלו בני ישראל להתעסק עם מצוות הפסח. אמנם ממשמעות דברי רבי מתיא בן חרש אפשר לדייק שדוקא על ידי שתי המצוות פסח ומילה גם יחד נעשו ישראל ראויים לגאולה. ואכן כשמביא רש״י הקדוש (שמות יב, ו) את דברי רבי מתיא בן חרש, הוא מוסיף שבני ישראל נימולו באותו הלילה, והיינו בליל עשור לחודש כפי שמבואר בהדר זקנים ובפירוש הריב״א.

יז. ספר שיח הפרשה להגה״ח ר׳ חיים יצחק שוירץ ז״ל.

לפי כמה מטעמי פרק זה, מילת ׳הגדול׳ הולכת על ישראל ולא על השבת. אך אפשר לפרש אף לפי טעמים אלו שמילת ׳הגדול׳ הולכת על השבת. כי בשולחן ערוך נפסק שאדם העולה לגדולה - בת זוגו עולה עמו. והשבת היא בת זוגו של עם ישראל כידוע, ואם כן כאשר נתעלו ישראל - נתעלתה השבת עמהם, ולכן שפיר אפשר לקרוא לשבת ׳שבת הגדול׳, על שם ישראל שנתגדלו בה (נערך על בסיס דברי השפתי צדיק שבה״ג אות ד׳).

פרק ג

היום הזה נהיית לעם

- ראש לכל השבתות
- גדולה וארוכה
- שבתם של הגדולים
- נמצא בן זוגה
- כלל גדול בתורה

יא
ראש לכל השבתות

שבת זו שבה נכנסו ישראל למצוות, היא היום שבו יצאו בני ישראל מכלל בני נח, ונכנסו בקדושת ישראל.

וראיה לדבר, שאותו היום הצטוו בני ישראל 'וכל בן נכר לא יאכל בו', והרי זו ראיה גמורה שאז נבדלו זרע ישראל מבני הנכר להיות להם דינים אחרים[יח].

ולפי זה, השבת הזו היא השבת הראשונה בהיסטוריה שנשמרה בשלימות. כי עד אותה השבת, גם יחידי הסגולה אשר שמרו את השבת, מכל מקום כיון שהיה להם דין בני נח נאלצו לעשות איזו מלאכה בעת מעיתותי היום כדי שלא לעבור על מצות לא תעשה מן התורה של 'יום ולילה לא ישבותו'.

אמנם בשבת הזו שבה יצאו מכלל בני נח, היו רשאין לראשונה לשבות בכל יום השבת כמצוותו, ולא היו צריכין לעשות איזה מלאכה בשום שעה מעיתותי היום.

ולפיכך נקרא השבת הזה 'שבת הגדול', על שם שלא היה לפניו כמוהו, והוא ראש וראשון לכל השבתות[יט].

הערות

יח. ראיה זו הובאה על ידי רבי ישראל נתן פלוצקי בנו של רבינו הכלי חמדה. נדפס בספר כלי חמדה מועדי השנה כרך ה' סימן י"ז, ובכרך ד' סימן י"ד.
בספר עטרת יהושע להגה"צ ר' משה אריה פריינד כתב, שבזה שנאמר להם בו ביום 'משכו ידיכם מעבודה זרה' הוזהרו על השיתוף, וזוהי ההוכחה שאינם בכלל בני נח, שהרי עכו"ם אינם מוזהרים על השיתוף. וצריך להבין מדוע הביא ראיה דוקא מזה, דהלא הצטוו באותו היום במצוות רבות, וכולם מצוות שהעכו"ם אינם מוזהרים עליהם ואכן מזה ראיה שהובדלו מן האומות, אך מה יש בשיתוף שהוא ראיה יותר.
ובבני יששכר שבה"ג אות א' הוכיח על פי דברי החיד"א שכתב לפרש הא דכתיב 'משכו וקחו' ד'משכו' היינו בקניין משיכה ו'קחו' היינו בקניין כסף, ובאה התורה ללמד שיעשו ב' קניינים אלו, דבלא אחד מהם לא קנה, ובענין 'לכם' 'משלכם'. וכתב הבני יששכר דבעכו"ם ליתא לב' קניינים אלו אלא קונה או רק בכסף או רק במשיכה, ואף דנחלקו הפוסקים מהו הקניין מכל מקום קמי שמיא ליכא ספיקא, ואם ציוה הקדוש ברוך הוא גם 'משכו' וגם 'קחו' אות הוא שיצאו מדין בני נח.
גוף הדבר שבשבת זו יצאו מכלל בני נח, מבואר בדברי עוד הרבה אחרונים.
יט. בני יששכר. וכך מובא בקצרה בהרבה ספרים בשם רבי נתן דוד משידלובצא.
בספר מגדל דוד לדודי הגה"ח ר' מרדכי דוד אברמוביץ' שליט"א הוסיף על פי מה המבואר לעיל בטעם י' ולהלן בטעם מ"ג שגדר 'גדול' הוא שאינו מקבל מאחרים. דהנה ידוע בספרים הקדושים שכל שבת מקבלת כח וסייעתא מהשבת שלפניה. אך השבת הזאת, שהיתה השבת הראשונה, כל כוחה בזכות עצמה, ואדרבה כל השבתות עד היום כולם יונקים מכוחה, ולכן שפיר ראויה ליקרא 'שבת הגדול'.

יב
גדולה וארוכה

כתב ההפלאה[כ] שכיון שאצל בני נח הלילה הולך אחר היום, על כן השבת שלהם היא יום השבת והלילה שאחריו. ולכן יכלו האבות לשמור שבת בלי לעבור באיסור ׳בן נח ששבת׳, ששבתו בליל השבת וביומו ובמוצאי שבת עשו מלאכה.

על פי דברי ההפלאה הללו כתב בספר אבן ישראל[כא] שיש לומר שכאשר יצאו ישראל מדין בני נח בעשור לחודש, רצו לעשות מעשה שיוכיח שהם יצאו מדין בני נח, ועל כן אחר שיצאה השבת המשיכו ישראל לשבות ממלאכה, ולא עשו מלאכה בכל ליל מוצאי שבת, ובכך הראו שאינם מחוייבים עוד בעשיית מלאכה במוצאי שבת.

ועל שם שהוסיפו על השבת לילה שלם והיתה שביתתם יום וחצי, על כן נקראת השבת הזאת ׳שבת הגדול׳, שהיתה שבת גדולה וארוכה.

אמנם החתם סופר חולק על ההפלאה, ודעתו שאיסור השביתה לבני נח הוא דוקא לילה ויום כשביתת ישראל, ולדעתו האבות הקדושים שהיה דינם כבני נח, שבתו ביום השבת ובלילה שאחריו, ועשו מלאכה בליל שבת. ובכך שמרו על יום השבת של בני נח, ולא שבתו כשביתת ישראל.

וכתב בספר להורות נתן[כב] שיש לומר שבני ישראל היו מסופקים בשבת זו האם נעשו כבר כישראל, או שמא עדיין דינם כבני נח. ובהגיע ליל שבת לא ידעו האם מחוייבים הם לעשות מלאכה או לשבות, וכיון שכך נקטו בשב ואל תעשה ושבתו, ובמוצאי שבת לא ידעו הצריכים הם לשבות או לאו, וכיון שכך הלכו לחומרא ושבתו, ונמצאה שביתתם יום וחצי, ולפי שהיתה שבת ארוכה על כן נקראת ׳שבת הגדול׳.

הערות

כ. ספר הַמִּקְנָה קידושין לז:
כא. לגאון רבי ישראל יצחק פיקארסקי ז"ל.
כב. מועדים עמוד ל"ב אות ד'.

יג
שבתם של הגדולים

נודע בשערים המצויינים בהלכה מה שכתב הרמב"ם[כג] שלא ניתנו שיעורים לבני נח.

והנה, הדין שמגיל י"ג ואילך נקרא גדול וקודם לכן נקרא קטן, הוא מכלל השיעורים שניתנו לישראל, אבל אצל בני נח אין שיעור לדבר והכל לפי הדעת, כל שיש בו דעת נקרא גדול וכל שאין בו דעת נקרא קטן.

ולפי זה יש ליתן טעם בדרך צחות למה שנקראת השבת שקודם הפסח 'שבת הגדול'.

משום שכאשר היה לבני ישראל דין בני נח, גם הקטנים בני הדעת שבהם מחוייבים היו בשמירת השבת, אך בשבת שלפני יציאת מצרים כאשר יצאו מדין בני נח, נפטרו כל הקטנים משמירתה, ולא היו מחוייבים בשמירתה אלא הגדולים מגיל י"ג ומעלה, ולפיכך נקראת 'שבת הגדול', שהיתה שבתם של הגדולים בלבד[כד].

הערות

כג. הלכות מלכים ומלחמות פ"ט ה"י ועוד.

כד. על פי כלי חמדה מועדי השנה כרך ה' סימן י"ז הוספת בן המחבר. מופיע גם בכרך ד' סימן י"ד.

יד

נמצא בן זוגה

אמרו חז"ל (בר"ר יא, ח) 'אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא, לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג, אמר לה הקדוש ברוך הוא, כנסת ישראל יהיה בן זוגך'.

וכך מיום שנברא העולם המתינה השבת ליום שבו יווצר העם הנבחר שיהיה בן זוגה. ובעשור לחודש, שאז נעשו ישראל לעם, מצאה השבת סוף סוף את בן זוגה, ונעשתה השבת גדולה ושלימה יותר מכל השבתות שקדמו לה[כה].

הערות

כה. שפת אמת שבה"ג תרל"ז. כמו כן הובא רעיון זה גם בדרשות מהרי"ץ דרוש מ"א ובעוד ספרים.

טו
כלל גדול בתורה

הנה כל המצוות שבין אדם לחבירו ובכללם מצות ״ואהבת לרעך כמוך״, אינם שייכים אלא ב״עמיתך״ עם שאיתך בתורה ובמצוות.

ואם כן קודם שנעשו ישראל לעם אחד המאוחד על ידי התורה והמצוות, לא היה שייך כלל לקיים מצות ״ואהבת לרעך כמוך״.

ולכן נקראת השבת שקודם הפסח ״שבת הגדול״, לפי שבה נעשו ישראל לעם, ואז החל לראשונה עניין ״ואהבת לרעך כמוך״ שהוא כלל גדול בתורה (תורת כהנים פרשת קדושים) [כו].

הערות

כו. עיין חלקת יהושע על התורה לשבת הגדול דף יט.

פרק ד

משכו ידיכם מעבודה זרה

- והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי
- יצאו ברכוש גדול
- האדם הגדול בענקים
- גדול כחה של תשובה

טז

והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי

על הפסוק 'משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם' דרשו חז"ל (מכילתא פרשה י"א): 'משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה'[כז].

והנה כאשר משכו ישראל ידיהם מעבודה זרה ביום הזה, וחדלו מעבודתה כל העם כאחד, והחלו לעבוד את הקב"ה בהכנעת וקשירת הטלה שהיה אלהי מצרים וראש לכל המזלות - אזי נעשה קידוש שם שמים עצום מאין כמוהו, והתגלה והתברר שהקב"ה הוא אלהי האלהים ומלכותו בכל משלה ואין עוד מלבדו, והתגדל והתקדש שמו של מקום. ולכן נקבע לדורות לציין את השבת הזאת, למען יהיה זכר עולם לקידוש ה' העצום שהיה באותו העת.

ונקרא שמה 'שבת הגדול', על שם שאז התקיים הפסוק 'נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו', והפסוק 'והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים וידעו כי אני ה'[כח].

ובכל שנה ושנה מתעורר ענין זה בשבת הזאת, ו'רואים בעין שאין שום דבר רק ה' יתברך ורצונו'. וסגולת שבת זו להשבית כל גיאות וגדלות אחר שמבלעדי מלכות ה' יתברך[כט].

ותיקנו לעשות זכר לדבר בשבת שלפני הפסח, ולא בי' בניסן, כיון שיום י' בניסן הוא היום בו הקריב נשיא שבט דן את קרבנו, והוא יום טוב של שבט דן, ולא רצו לקבוע לדורות את היום טוב של שבט דן כיום טוב לכל ישראל על ביטול עבודה זרה, וזאת משום ששבט דן היו עובדי עבודה זרה[ל].

הערות

כז. בדבר עיתוי אמירת פרשת 'משכו וקחו' (שמות יב, כא) נחלקו המפרשים, יש אומרים (רש"י ועוד) שהיא נאמרה בראש חודש ניסן (באותו היום בו נאמרה פרשת 'החודש הזה לכם'), ויש אומרים (רס"ג ועוד) שהיא נאמרה ביום י' בניסן (בשונה מפרשת 'החודש הזה לכם'). טעמים רבים מבוססים על הדעות שפרשת 'משכו וקחו' נאמרה ביום י' בניסן.

כמו כן מכמה טעמים המובאים להלן (לדוגמא טעם כ"ז) יוצאת דעה שלישית, שפרשת 'משכו וקחו' נאמרה לפני עשור לחודש, אך לא בראש חודש.

כח. דרישה או"ח סימן ת"ל.

ובספר ייטב פנים (שבה"ג אות י') ציין למאמר הזוה"ק 'שבת שמא דקודשא בריך הוא', ופירש 'שבת הגדול' - שהקב"ה ששמו 'שבת' נעשה 'גדול'.

ובהגהות חתם סופר (או"ח סימן ת"ל) כתב שנקרא 'שבת הגדול' על שם שבו נתקן חטא עבודה זרה שנקרא 'גדול', כמו שאמרו חז"ל במסכת ערכין.

כט. ליקוטי הרי"ם עמוד ר"ס, שפת אמת שבה"ג תרל"א ותרל"ב. ועיין גם בבני יששכר שבה"ג אות ז', אמירה דכיא תזריע, להורות נתן מועדים עמוד ל"ב.

ל. הגהות חת"ס שם.

יז
יצאו ברכוש גדול

ביציאת מצרים זכו בני ישראל לקיום ההבטחה (בראשית טו, יד) 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'. והנה רכוש זה כיון שהיה מסיטרא דקדושה לא היה יכול להינתן להם כל זמן שהיה להם תאות ממון, וכמו שכתוב (תהלים קה, לז) 'ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל', ופירושו שאף שנתעשרו ברוב כסף וזהב, לא בא אי מי מהם לידי מכשול על ידי זה, כי היו נקיים מתאות ממון.

והנה, הזמן שבו נטהרו בני ישראל מתאות הממון היה בשבת שלפני יציאת מצרים, שהרי אז נאמר להם 'משכו ידיכם מעבודה זרה', ובודאי משכו ידיהם לא רק מעבודה זרה עצמה אלא גם מכל אביזריה, ואם כן נטהרו אז גם מתאות ממון שהיא ענף מעבודה זרה כידוע[לא].

ונמצא שבשבת שקודם יציאת מצרים, אז נעשו ישראל ראויים לאותו הרכוש גדול. ועל כן נקראת שבת זו 'שבת הגדול', לפי שבה זכו לרכוש גדול[לב].

הערות

לא. בספר הזכות פרשת אחרי כתב החידושי הרי"ם: 'מאחר שנקרא אכילת מצה 'עבודה', צריך מקודם להסיר כל מיני עבודה זרה וכל אביזרייהו, היינו כל המתגאה וכו' הכועס וכו' ממון'. והנה בהקדמה לספר הזכות שנדפס על ידי ר' חיים יצחק מאיר ב"ר דוד בראדער ז"ל נכד החידושי הרי"ם, הביא הגהה שרשם מרן האמרי אמת ז"ל בגליון ספר הזכות שלו שצריך לומר 'ממנו' במקום 'ממון'. וכתב שהאמרי אמת ביאר דבריו כי לא מצינו בשום מקום בחז"ל דממון הוי עבודה זרה כמו דמבואר על המתגאה והכועס, והפירוש בדברי החידושי הרי"ם הוא: להסיר כל מיני עבודה זרה המתגאה והכועס ממנו. ע"כ.

והנה ישנם הטועים על פי זה וחושבים שסבירא ליה להאמרי אמת שממון אינו מאביזרייהו דעבודה זרה. אך אי אפשר כלל לומר כך, כי יסוד זה מובא במקורות רבים וחשובים, לדוגמא, באגרת הקודש של הרה"ק ר' אלעזר בן הרבי רבי אלימלך מליזענסק זצוק"ל בשם גדול אחד. בספר אור הנר (פיעטרקוב) עמוד 25 בשם הבעש"ט ('הצילני מדמים אלהים' - שהדמים לא יהיו אצלי אלהים). ובעוד הרבה מקורות. וכ"ה בספה"ק והנורא סיפורי מעשיות למוהר"ן. ועיין בקובץ 'נחלת צבי' כרך י"א עמוד 31.

וזה מקרוב מצאתי ראיתי מקור מפורש לדבר מאחד מרבותינו הראשונים! והוא בספר ארחות חיים להרא"ש אות כ"ט, שכתב וז"ל: 'הסר ממך משענת בני אדם, והצנע לכת עם בוראך, ואל תשים זהב כסלך, כי זאת תחלת עבודת עכו"ם, ופזר ממונך כאשר הוא רצונו, כי בידו למלאות חסרונך ולתת טרף בני ביתך'.

ואין כל ספק שיסוד זה שמוזכר בספרים רבים מאד, ודאי לא נעלם מעינו עין הבדולח של רבינו האמרי אמת, שכל רז בתורת רבותינו הראשונים והאחרונים לא אניס ליה.

ועל כרחך צ"ל שכוונת רבינו בהגהתו היתה, שכיון שדבר זה אינו מוזכר בחז"ל אלא רק בדורות מאוחרים יותר, לא היה החידושי הרי"ם מזכיר זאת בלי מקור, או לא היה מזכירו בחדא מחתא יחד עם דברים שמקורם בחז"ל.

אחר כתבי כל זאת הראוני דבספר צבי תפארת (עמוד רס"ה) נמסר בשם דו"ז הרב צבי יצחק אברמוביץ' זצ"ל בעל טעם הצבי שאמר בשם הגה"ח ר' שמעלקא ליפשיץ ז"ל, שבשעה שנדפסה הערה זו ישבו כמה מגדולי החסידים ותמהו בדבר, ונמנו וגמרו כי מסתמא לא רצה האמרי אמת זי"ע שיהא כך, שתהא הרדיפה אל הממון גדולה כל כך כעבודה זרה.

לב. חלקת יהושע על התורה דף כ:

יח
האדם הגדול בענקים

רבינו החידושי הרי״ם היה אומר[לג]: כל ימיו היה משתוקק אבינו אברהם להעמיד אומה שלימה שיעבדו את אלהי האמת, כמו שכתב הרמב״ם ז״ל במורה נבוכים (ח״ג פרק נ״א). והנה בשבת הזו, שבה משכו בני ישראל את ידיהם מעבודה זרה, ונעשו לעם, וקיימו את המצוה הראשונה - אז התקיים רצונו של אברהם אבינו עליו השלום, ושמח האב ביוצאי חלציו.

כמו כן אין ספק שזה שהיה לבני ישראל הכח למשוך ידיהם מעבודה זרה, הכל היה בכוחו של אותו זקן שמסר נפשו לבטל עבודה זרה מן העולם.

ולכן נקראת שבת זו ׳שבת הגדול׳, על שמו של אברהם אבינו המכונה ׳האדם הגדול בענקים׳[לד].

ובספר חלקת יהושע[לה] הוסיף שעל ידי שביטלו עבודה זרה בשבת הזו ועשו מעשי אברהם, התעוררה בשמים זכותו של אברהם אבינו עליו השלום. שכן הוא הדרך, שכאשר נעשית מצוה, נזכרים בשמים ברגילים לעשות מצוה זו, שהרי לרעה מצינו כן, שכשעשה מלך מואב עבירה - הזכיר הדבר את גנותם של ישראל שעשו זאת גם הם, ומידה טובה מרובה ממידת פורענות.

ובהקדמת ה׳חקל יצחק׳ לספר ׳אמרי יוסף׳ מועדים כתב ששנים עשר ימים הראשונים של חודש ניסן הינם כנגד י״ב חדשי השנה, ורבינו הקדוש החוזה מלובלין היה אומר בכל יום משנים עשר ימים אלה - מה יהיה בחודש המקביל לאותו היום, והיינו שביום הראשון היה אומר מה שיהיה בכל חודש ניסן, וביום השני היה אומר מה שיהיה בחודש אייר, וכן הלאה על זה הדרך.

וכתב שבזה יש ליישב מה שכתב בספר ׳קרניים׳ להמקובל האלהי רבי שמשון מאוסטרופולי שאברהם אבינו הסתלק בחודש טבת, וסימנך ת׳קבר ב׳שיבה ט׳ובה ר״ת טבת. שלכאורה הוא נגד דברי חז״ל במסכת ראש השנה (יא.) שבניסן מתו האבות. ולהנ״ל יש לומר, שאברהם אבינו הסתלק בי׳ בניסן, שהוא כנגד חודש טבת, ושפתיים יישק.

וכתב שזוהי הסיבה שהצטוו בני ישראל לקחת את הכבשים כבר מבעשור, משום שיום העשור הוא יומא דהילולא של אברהם אבינו שכל יציאת מצרים היתה בזכותו. ולכן נקרא יום זה ׳שבת הגדול׳ לרמז שהכל היה בזכות אברהם אבינו שנקרא ׳האדם הגדול בענקים׳.

הערות

לג. הו״ד בשפת אמת שבה״ג תרל״א ותרנ״ב.
לד. כדרשת חז״ל בבראשית רבה יב, ח: ״האדם הגדול בענקים׳ (יהושע יד, טו) זה אברהם׳.
לה. דף יט.

יט

גדול כחה של תשובה

בני ישראל במצרים היו עובדי עבודה זרה והיו שקועים במ״ט שערי טומאה. ובשבת שקדמה ליציאת מצרים כאשר נצטוו ׳משכו וקחו לכם׳ התעוררו לשוב בתשובה שלימה ומשכו ידיהם מן העבודה זרה שהורגלו בה, ושבו אל ה׳ בתשובה שלימה.

בכך ששבו בני ישראל בתשובה בשבת הזאת, פעלו שנשאר כח לדורי דורות בשבת זו, שכל יהודי בכל מצב שהוא יוכל לעזוב הכל ולשוב אל ה׳. והדברים קל וחומר, אם חטאיהם וקלקוליהם של דורות הראשונים הותירו רושם ויש מהם שאנו סובלים מהם עד היום, מידה טובה מרובה שמעשיהם הטובים של בני ישראל שבכל הדורות השאירו רושם לדורי דורות.

ובאמת כל שבת הוא זמן מופלא לתשובה, אך בשבת הזה אשר כל ישראל שבו בו בתשובה ומצאו חן בעיני הקדוש ברוך הוא, יש עזר וסיוע רב למי שמחפש דרכי תיקון נפשו. ושבת זו זמן תשובה לכל היא, והרי היא ממש כשבת תשובה שקודם חג הסוכות[לו].

ומתנוצץ כח זה בכל שנה בשבת דוקא, ולא בי׳ בניסן, כי מה שזכו בני ישראל לעשות תשובה באותו היום, היה זה מכח השבת, כי השבת מסוגלת לתשובה, ואפילו על חטא עבודה זרה, וכמו שאמרו חז״ל (שבת קיח) ׳כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו׳.

ולכן נקראת ׳שבת הגדול׳ להודיע שנעשו ישראל בחינת ׳בעל תשובה׳ שהוא גדול מצדיק גמור, ולהזכיר מאמר חז״ל ׳גדול כוחה של תשובה שמבטלת את הגזירה׳ שבזכות תשובתם נגאלו קודם זמנם[לז].

הערות

לו. מבואר בספרים כי ישנו קשר הדוק בין שתי השבתות הללו. לא בכדי נוהגים לדרוש ברבים דוקא בשתי שבתות אלו. בשפת אמת מבואר שעל שתי השבתות הללו נאמר (שבת קיח:) 'אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין'. הרה"ק מרוז'ין סיפר על רב אחד שהיה מנהגו לדרוש בשבת תשובה בהלכות הגעלת כלים, ובשבת הגדול בהלכות תשובה. ושיבח הרה"ק מנהגו, ואמר שטוב עשה (הגש"פ שלשלת הזהב עמוד מא, פרח מטה אהרן מכתבים מב ומג, ועוד). בנו הרה"ק מסאדיגורא ביאר דבריו בעומק, עיין שם ותמצא נחת.

בשפת אמת (שבה"ג תרל"ד) הוסיף לחדש, שלא רק שהשבת הזאת היא כמו שבת תשובה, אלא היא גדולה יותר ממנה, משום ששבת תשובה שבחודש תשרי הינה בעצם ימי הדין, והתשובה הנעשית אז הינה מיראה, אך התשובה הנעשית בשבת הגדול שהיא בימי ניסן הגדולים קודם פרוס הפסח, היא תשובה מגודל חסדי ה' עלינו ומתוקף האהבה הנטועה בלב כל איש ישראל. והוסיף לפי זה טעם נוסף לשם 'שבת הגדול', על שם שהיא גדולה יותר משבת תשובה.

לז. נערך על פי דברים אחדים להחיד"א שבה"ג דרוש י"ד, שפתי צדיק שבה"ג אות ו', קומץ המנחה לרבי לייבוש חריף, שיח שרפי קודש שבה"ג בשם החידושי הרי"ם, איבא דאברהם שבה"ג י"ח, ועוד.

הקדמונים הביאו מדרש פליאה (הובא בין השאר גם בבני יששכר שבה"ג אות ד') 'האדם שעשה עבירה וחזר בו ועשה תשובה - הקדוש ברוך הוא מוחל לו כל עוונותיו, ולכך נקרא שבת הגדול'.

בשו"ע הרב כתב בעניין דרשת שבת הגדול: 'והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשון, ולא כמו שנוהגין עכשיו'. ודקדק בספר בית יצחק, מה ראה רבינו לכתוב 'ולא כמו שנוהגין עכשיו', ובפרט שמקור הדברים הינו במגן אברהם ושם מילים אלו אינן כתובות. ופירש שכוונת הרב לומר שיעורר הרב את העם בדרשתו להתעורר בתשובה ולעבוד את ה', ולא להמשיך הלאה כפי שנהגו עד עכשיו...

פרק ה

קחו לכם צאן של מצוה

• והם לא יסקלונו

• למכה מצרים בבכוריהם

• נתגדל הנס

• אין מזל לישראל

• מצוה לפרסם

• אינה תלויה במעשינו

כ

והם לא יסקלונו

סימן שלם בהלכות פסח שבטור אורח חיים (סימן ת"ל) מוקדש לשבת הגדול. וזה לשון הסימן:

'שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול. והטעם לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור, כדכתיב 'בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית', ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום חמישי כדאיתא בסדר עולם, ונמצא שעשרה בחודש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשרו אותו בכרעי מיטתו, ושאלום המצריים למה זה לכם, והשיבום לשחטו לשם פסח במצוות השם עלינו, והיו שיניהם קהות על ששוחטין את אלהיהן, ולא היו רשאין לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול'[לח].

אמנם מדברי כמה ראשונים[לט] נראה כי המצרים כן ניסו למנוע את ישראל ממעשיהם:

'שכאשר נצטוו בני ישראל ליקח שה ולקשרו בכרעי המיטה, אמרו ישראל מה נעשה, היאך ניקח הפסח לעיני מצרים 'הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם והם לא יסקלונו', אמר להם הקדוש ברוך הוא עתה תראו הנס הגדול אשר אעשה לכם, הלכו ולקחו איש פסחו להיות להם למשמרת עד י"ד יום לחודש.

כשראו המצרים כך חגרו איש חרבו על ירכו, ויבקשו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, והשם ברחמיו הגין עליהם, והחלה את מצרים בתחלואים משונים ונדונו ביסורין גדולים, והיו הכבשים צועקים, ומצרים היו שומעים ומעיהם היו נחתכין והיו נידונין ביגונות ליבם, ולא הזיקו לישראל מאומה כי כולם נפלו בחולי רע'[מ].

הערות

לח. בספר הדעה והדיבור (להרב זלמן סורוצקין זצ"ל, ח"ב עמוד קמ"ב) מאריך להסביר שהניסים הנסתרים המלובשים בטבע - גדולים הם יותר מן הניסים הנגלים שמעל דרך הטבע. וכתב שבתוך כל הניסים הגדולים והנפלאים של יציאת מצרים ועשרת המכות וקריעת ים סוף וירידת המן, היה גם נס אחד קטן: שמשום מה לא נגעו המצרים לרעה בבני ישראל כאשר לקחו את הכבשים. והנה דבר זה בניקל אפשר לתלותו בדרך הטבע ובמקרה, ועל כל פנים ודאי היה נחשב בעיני המון העם לנס קטן ביחס לניסים הגדולים שראו עיניהם. אך האמת כי דוקא זה הקטן - גדול יהיה, כי הנס הזה הוא נס נסתר, המוכיח שהקב"ה נמצא גם בתוך מאורעות הטבע הכביכול מובנות מאליהן, ולפיכך תיקנו לקרוא לשבת הזאת 'שבת הגדול', למען ידעו דור אחרון כי הניסים הנסתרים גדולים הם מן הניסים הנגלים.

לט. ספר הפרדס עמוד שמ"ב, סידור רש"י אות שנ"ב, כל בו סימן מ"ז, שבלי הלקט סימן ר"ה. הלשון שהעתקנו בפנים היא לשון הראשונים הללו בשינויים קלים.

מ. והנה יש להקשות, מדוע תיקנו לציין את הנס הזה בכל שבת שלפני הפסח ולא ביום י' בניסן.

א) הלבוש והפרישה תירצו שכל הנס קרה רק בגלל שאותו היום שבת היה. כי אם היתה לקיחת הכבשים בחול, לא היו המצרים שואלים את בני ישראל כל שאלה, ולא היו יודעים מכך שבני ישראל רוצים לשחוט את אלהיהם. אך כיון שהדבר אירע בשבת, התפלאו המצרים מאד, ושאלו את בני ישראל מה אירע ומדוע זה הם מחללים את השבת, ומזה נודע להם על כוונת בני ישראל לשחוט את אלהיהם, והיו שיניהם קהות.

ב) בספר הדעה והדיבור (להרב זלמן סורוצקין זצ"ל, ח"ב עמוד קל"ח) כתב, שקשה מאד להבין מפני מה גילו בני ישראל למצרים את האמת והעמידו עצמם בסכנה, ולא דחו את המצרים בתשובות אחרות, והלא מפני השלום מותר

כא

למכה מצרים בבכוריהם

מסורת שונה במהות הנס דשבת הגדול מובאת בדברי בעלי התוספות[מא]:

'על כן קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול, כדאמרינן במדרש[מב] כשלקחו פסחיהם באותה שבת, נתקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כך, אמרו להן זבח פסח לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו ישראל ולא רצו, ועשו בכורות מלחמה והרגו מהן הרבה, הדא הוא דכתיב (תהלים קלו, י) 'למכה מצרים בבכוריהם'.

הערות

לשנות, וכל שכן מפני הסכנה, ומצינו שהם אמרו למצרים שהם הולכים לשלשה ימים אף שהיתה דעתם שלא לחזור, ומדוע כאן לא שינו בדיבורם? וביאור העניין הוא, שכאן כיון שהמעשה היה בשבת, לא הסכימו בני ישראל בשום פנים ואופן לשנות בדיבורם ביום הקדוש, כי שקר בשבת הינו דבר חמור מאד, ואפילו עם הארץ אינו משקר בשבת (כמבואר במסכת דמאי), כי בשבת אנו מעידים על בריאת העולם, ואם משקרים אז, הרי זה מטיל דופי בכל העדות. ולפי זה נמצא שכל הנס אירע אך ורק בעקבות חלות יום העשור בשבת, ולכן נקבע לציינו בשבת דוקא.

ג) בספר דבש וחלב (פרשת בא עמוד 92) כתב שעשור לחודש שבו נטלו ישראל את השה היה בעיצומם של ימי מכת חושך (עיין לעיל בטעם ה'), ורק בגלל שעשור לחודש היה בשבת, ובשבת שבתו המכות, לכן ראו המצרים את לקיחת השה, ונמצא שכל עיקר הנס אירע רק בגלל חלותו של יום העשור בשבת, דלולי השבת היה משמש החושך, ולא היו המצרים רואים כלל את מעשי בני ישראל, ולא היה מתרחש הנס.

ד) בספר קלבון השקל לר' זאב וואלף הלוי באסקוויץ בנו של בעל מחצית השקל (נדפס בשנים האחרונות בשו"ע מהדורת פרידמן) תירץ, שכל מטרת הנס שהיו שיניהם קהות, הכל היה כדי שלא יצטרכו ישראל לחלל שבת במלחמה עמם (ידוע כמה הפליג רבינו החידושי הרי"ם במעלת נס פך השמן דחנוכה, שהוא נס מיוחד שנעשה רק כדי שיוכלו בני ישראל לקיים מצוה. והנה לדברי הקלבון השקל, גם הנס דשבת הגדול נעשה כדי לזכות את ישראל לשמור על השבת, ואם כן הוא נס חביב ומיוחד. ידידי הרה"ג ר' גדליה זילברברג שליט"א).

ועיין בנספח שהבאנו עוד תירוצים כלליים לשאלה זו.

מא. שבת פז: ד"ה ואותו, וכן הוא בדעת זקנים שמות יב, ג.

מב. פסיקתא רבתי י"ז ה', ובתנחומא בובר פרשת בא אות י"ח, ועוד.

כב
נתגדל הנס

ידוע ומפורסם כי יראתם של המצרים היתה מזל טלה. מסיבה זו הקפידו המצרים מאד שלא לשחוט שום טלה, כדי שלא יתחלש על ידי זה כח מזלם.

והנה בני ישראל קודם יציאתם ממצרים שחטו טלאים רבים לקרבן פסח. והיה מקום למינים לטעון, שלא היתה יציאת ישראל ממצרים בדרך נס, אלא על ידי כישוף וניחוש בעלמא, שעל ידי שהחלישו במעשיהם את מזל טלה אלהי מצרים - לא היה כח במצרים לעמוד כנגדם.

כדי למנוע טענות מסוג זה, ציוה ה׳ יתברך שתהיה לקיחת הטלאים בשבת, כי ידוע ומפורסם כי המנחשים במזלות לא יתחילו מלאכתם בשבת, כי כן מזל יום השבת שכל מלאכת כישוף המתחילה בו אינה מצלחת, ולכן לא יוכל איש לטעון כי בכח הניחוש הנ״ל יצאו ישראל ממצרים.

ולפיכך נקראת שבת זו ׳שבת הגדול׳, שעל ידה התגדל נס יציאת מצרים[מג].

הערות

מג. חתם סופר סימן ת״ל ס״ק ג׳.

כג
אין מזל לישראל

מזל יום השבת הוא הכוכב שבתאי, המורה על ביטול והשבתה חורבן ושממה. מסיבה זו קבעו הנוצרים הקדמונים את יום השבת ליום צום ועינוי[מד].

והנה בני ישראל שמרו את השבת גם בהיותם במצרים, אך הגוים המצרים סברו ששביתתם היא מטעם הנ"ל, שאין עבודה מצלחת ביום ההוא, ולא מפני שהוא יום מנוחה וקדושה שבו שבת אל מכל המעשים.

אך בהגיע עשור לחודש שלפני יציאת מצרים, כאשר לקחו בני ישראל את הטלה שהוא ראש המזלות והכניעוהו וקשרוהו לשחיטה, אז נוכחו המצרים לדעת כי בני ישראל הינם תחת השגחת הקדוש ברוך הוא בלבד, ואין למזלות שליטה עליהם, ועל כרחך שביתתם בשבת הינה אך ורק בגלל קדושת היום וזכר למעשה בראשית.

ומטעם זה נקראת שבת זו 'שבת הגדול', על שם שבה התגדלה השבת ונודעה קדושתה[מה].

הערות

מד. יערות דבש חלק ב' דרוש ד' וכפי שצוטט בספרים דלהלן, ולפנינו איתא כעין זה. ועיין במהרש"א חידושי אגדות שבת קנו. ד"ה מחשבתיה בטלין.

מה. על פי מהרי"ץ דושינסקי דרשות למועדי השנה עמוד רל"א, וספר גבורת שמשון פרשת שמיני.
ויתכן לומר שבאמת קודם שלקחו ישראל את הטלה והכניעוהו אכן היו תחת שליטת המזלות, ורק כאשר קשרו את הטלאים בשבת הגדול - אז יצאו מתחת שלטון המזלות, ומני אז התגדלה שביתתם להיות בלתי לה' לבדו.

כד
מצוה לפרסם

הנה לקיחת הכבשים וקשירתם היתה כרוכה בכמה מלאכות מדאורייתא ומדרבנן, ובשולחן ערוך סימן שכ״ח (סעיף י״ב) נפסק ׳כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות על ידי אינם יהודים וקטנים ונשים, אלא על ידי ישראל גדולים ובני דעת׳, ולכן ודאי גם כאן לא נעשה הדבר אלא על ידי הגדולים.

ואמר כ״ק מרן אדמו״ר ר׳ אברהם מסטריקוב[מו] שלכן נקראת שבת זו ׳שבת הגדול׳, לרמוז לגדולים שעל ידם היתה הלקיחה.

והנה מצוה עלינו להבין דברי חכמים וחידותם, דלכאורה יש מקום לתמוה על דברי קדשו, וכי על שם דבר שולי כזה יקרא שם השבת?

אך באמת יש לומר שדבריו הקדושים כיונו לדבר נפלא, דהנה איתא בשולחן ערוך (שם סעיף ב׳) שכאשר צריך לחלל את השבת משום פיקוח נפש ׳הזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך דמים׳, ובמשנה ברורה שם הביא דברי הירושלמי שמוסיף ׳הנשאל הרי זה מגונה׳, ופירש שהתלמיד חכם היה לו לדרוש ברבים דבר זה שפיקוח נפש דוחה שבת, ולהביא למצב שהכל ידעו זאת.

לפי זה מובן, שמה שתיקנו תקנה מיוחדת לקרוא ל׳שבת הגדול׳ בשם זה כדי להזכיר את העובדה שהחילול בוצע על ידי גדולים, אין זה בכדי, אלא עניין גדול יש בזה, שעל ידי שתיקרא השבת כן בפי כל, ישיחו העם בטעם הדבר, ועל ידי זה שיתוודע ויתפרסם לכל דבר זה, שחילול שבת במקום הצורך נעשה דוקא על ידי גדולים, לא יבואו להסתפק ולשאול שאלות כאשר יזדמן ל״ע מצב של פיקוח נפש[מז].

הערות

מו. מובא בספר ׳שיח הפרשה׳.
מז. שמעתי מתלמיד חכם אחד.

כה
אינה תלויה במעשינו

האור החיים בפרשת ויכולו מחדש, שבשעת הבריאה לא ברא הקב"ה כח בעולם לעמוד יותר מששה ימים, וכדי להמשיך את קיום העולם ברא ה' יתברך את יום השבת, שעל ידי שמירתו חוזר הקב"ה ומשפיע לעולם חיות המספקת לעוד ששה ימים, וכן הלאה על זה הדרך. ולכן מיום ברוא אלהים אדם לא חסר מעולם צדיק יסוד עולם ששומר שבת, כי אדם הראשון שומר שבת היה ואחריו קם שת בנו' וכו', וכך התקיים העולם ולא חרב.

לפי זה נמצא שהשבת שבה נצטוו ישראל בלקיחת הכבשים וקשירתם, דבר הכרוך בכמה מלאכות, היתה השבת הראשונה מאז בריאת העולם שנעשתה בה מלאכה.

והנה על פניו היה אפשר לחשוב שהשבת הזו קטנה בחשיבותה ביחס לשבתות שקדמו לה. אך האמת היא בדיוק להיפך, וכמו שפירש האמרי אמת על מה שדרשו 'אך את שבתותי תשמורו' למעט שבת ממלאכת המשכן, והקשו האחרונים דאין זה מיעוט בשבת אלא ריבוי.

ותיריץ האמרי אמת שהקדושה היותר גדולה אינה תלויה במעשה התחתונים כלל. והא דאסור לחלל שבת אפילו בשביל מלאכת המשכן הוא מיעוט לשבת, שקדושתה תלויה במעשה התחתונים ומוכרח שישמרוה.

ונמצא שהשבת ההיא שיכולה היתה להידחות מפני מצות 'משכו וקחו' היתה גדולה יותר מכל שבת, ולכן נקראת 'שבת הגדול'[מח].

הערות

מח. לב שמחה ריש פרשת כי תשא ושבה"ג תשמ"ג. וע"ע שפתי צדיק שבה"ג אות ה'.
ומנין באמת ידעו בני ישראל שעליהם לקשור את הכבשים בעיצומה של השבת, ולא להמתין עד מוצאי השבת? הם הבינו כי מצוות העשה שנצטוו עליה בפירוש, דוחה את השבת שלא נצטוו עליה עדיין, כי 'גדול המצווה ועושה יותר משאינו מצווה ועושה'. וזה עוד טעם לשם 'שבת הגדול', לרמוז למאמר 'גדול המצווה' וכו', שאותו חידשו בני ישראל בו ביום.

פרק ו

הגיע זמן גאולתכם

- זכר ליציאת מצרים
- המאחרים לצאת וממהרים לבוא
- יום קדוש הוא
- ולא עבדי פרעה

כו
זכר ליציאת מצרים

ידוע כי למצות שבת ישנם שני טעמים עיקריים. האחד כתוב בדברות הראשונות: ׳כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ׳, והשני כתוב בדברות השניות: ׳וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה׳ אלקיך משם׳.

והנה, האבות והשבטים וכן בני ישראל בשנות גלות מצרים, שמרו את השבת רק מן הטעם הראשון שהוא זכר למעשה בראשית, כי הטעם השני לא היה שייך אז.

ועתה כאשר התבשרו בעשור לחודש שהשם יתברך ברוב רחמיו גואלם ממצרים, התווסף לשביתתם טעם חדש שלא היה מעולם, ונתגדל כח השבת והתחזק עניינה, ולפיכך נקראת ׳שבת הגדול׳[מט].

הערות

מט. ליקוטי הרי"ם שבה"ג, שפת אמת שבה"ג פעמים רבות בשם החידושי הרי"ם, בית ישראל נשא תשל"ה.

כז
המאחרים לצאת וממהרים לבוא

במשנה באבות (פ"ה מ"ו) מבואר שכמה וכמה בריות נבראו בערב שבת בין השמשות, והיינו סמוך ממש לכניסת השבת. וכן כתב רש"י על הפסוק 'ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה', שהקב"ה שיודע עתיו ורגעיו לא הוסיף מאומה מן החול על הקודש, ונכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כילה מלאכתו ביום השבת.

והנה אף שכידוע מאז בריאת העולם לא פסקו שומרי שבת, מכל מקום העניין של תוספת שבת עדיין לא היה, משום שכל שביתתם היתה רק זכר למעשה בראשית, ובשבת בראשית לא היתה תוספת מחול על הקודש[נ].

ועתה כאשר התבשרו בני ישראל על גאולת מצרים וקיבלה שביתתם טעם חדש 'זכר ליציאת מצרים', התחדש עניין תוספת שבת, כי להטעם של זכר ליציאת מצרים שייך עניין תוספת שבת שהוא על שם שהקדים הקדוש ברוך הוא לגאלנו[נא].

ויש להוסיף ולומר בסייעתא דשמיא, דגם עניין תוספת שבת ביציאתה התחדש אז. דהנה מבואר בגמרא שאברהם בירר לבניו את עונש הגלות במקום עונש הגיהנם, והקשו הספרים מדוע אם כן ישנם רשעי ישראל הנידונים בגיהנם.

ונראה לתרץ, שאם היינו במצרים ארבע מאות שנה כמו שהיתה הגזירה, אכן היה זה במקום עונש הגיהנם, אבל כיון שבסופו של דבר נתרצה הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וחסדיו לגאלנו קודם הזמן, נצרך עונש הגיהנם על מנת להשלים את המירוק שנחסר על ידי זה.

ולפי זה, עד השבת הזאת לא היה שייך עניין תוספת שבת ביציאתה, שעניינה להאריך את הזמן שרשעי ישראל נמצאים מחוץ לגיהנם. ורק עתה כאשר התבשרו בני ישראל על הגאולה קודם זמנה, התחדש אצלם עניין הגיהנם ונצרכו להוסיף על השבת ביציאתה.

ועל פי כל האמור יש לפרש שמה שנקראת השבת הזאת 'שבת הגדול' הוא משום שהוסיפו עליה בכניסתה וביציאתה והיתה גדולה וארוכה יותר מכל השבתות שלפניה[נב].

הערות

נ. אכן מהרש"י הנ"ל משמע שבשר ודם, שאינו יודע עתיו ורגעיו - עליו להוסיף על השבת כדי לצאת ידי ספק, וזה לכאורה היה שייך תמיד. אך מכל מקום תוספת שבת לשם עצמה לא היתה שייכת אצלם, אלא רק מטעם ספק. וגם כדי לצאת ידי ספק סגי בכמה רגעים ולא היה עניין בהוספת זמן רב יותר.

נא. ייטב פנים עמוד ס"ו אות ב'.

נב. עוד ספרים ביארו באופנים שונים שנקרא 'שבת הגדול' על שם שבו התחדש עניין תוספת שבת.
בהגש"פ עם פירוש הלל נרצה לבעל ערוגת הבושם כתב שעניין תוספת שבת התחדש בשבת הזאת, כי בני ישראל

כח

יום קדוש הוא

ישנם החושבים כי יום השבת הוא יום מנוחה שבועי ותו לא, וטעות היא. שאף שודאי אחד מטעמי השבת הוא ׳למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר׳, מכל מקום יש לידע כי זה רק אחד מענייני השבת, ועיקר עניין השבת הוא גבוה מעל גבוה.

זאת ועוד, הטעם של ׳למען ינוח׳ נאמר על שורך וחמורך ובן אמתך, אבל האדם הרוצה להתקרב לקדוש ברוך הוא עליו לידע כי יום השבת יום קדוש הוא מבואו ועד צאתו וצריך לנצל כל רגע ורגע ממנו לעבודת ה׳ יתברך.

והנה כל זמן שהיו ישראל תחת שעבוד מצרים, על כרחם עיקר שביתתם היתה לשם מנוחה ואגירת כח לעבודת השבוע הבא. אמנם משהתבשרו בשבת זו שיגאלו מתחת יד מצרים, נהיתה שביתתם נעלית ומרוממת הרבה יותר, ולפיכך נקראת ׳שבת הגדול׳[נג].

הערות

לא ידעו את סוד עניין ההכנה למצוה קודם בואה, ולכן לא הוסיפו על השבת, ורק כאשר נצטווו על לקיחת הכבשים בעשור כהכנה למצוה, אז התוודעו לסוד עניין ההכנה למצוה, ומזה למדו להוסיף על השבת.

ובספר לחמי תודה (דף לב:) כתב שמזה ששינה משה רבינו ע"ה מלשון הקב"ה ובמקום 'בחצות' אמר 'כחצות', ועשה זאת משום שאין אדם יודע לכוון עיתיו ורגעיו, כמבואר ברש"י שם, מזה למדו בני ישראל שבשר ודם אינו יודע עתיו ורגעיו, ומני אז החלו להוסיף מן החול על הקודש.

וכתב שם, בהקדם הא דמדברי מדרש בראשית רבה פרשה ט' ('זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קודש') מוכח שזמן תוספת שבת הינו שעה, ולפי זה יוצא שכל שבת אורכה כ"ה שעות. ובהקדם הקושיא היאך יכולים אנו לקבל שכר על שמירת השבת, והלא זהו שכר שבת? והתשובה היא שאת עיקר השכר משלם לנו הקב"ה על התוספת שבת, ואת שכר השבת עצמה אנו מקבלים בהבלעה.

דזה הפירוש 'אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין'. אותם 'שתי שבתות' הם התוספת שבת בת השעה שמשמרים בכל שבת מחמישים שבתות השנה, כי חמישים שעות הם בדיוק שתי שבתות, כי כל שבת היא כ"ה שעות. ולכן 'מיד נגאלין', כי רק על ידי התוספת שבת אפשר לקבל את שכר השבת שהוא הגאולה.

וזה בדיוק מה שהיה במצרים, שאף ששמרו ישראל את השבת כל שנותיהם במצרים - לא זכו להיגאל על ידי זה, כי כיון שלא הוסיפו על השבת לא יכלו לקבל את שכרה. אך מיד כאשר החלו להוסיף מחול על הקודש בשבת זו, ונעשו ראויים לקבל את שכרה, מיד נגאלו.

נג. על פי ייטב פנים שבה"ג אות א'. ועיין בשפת אמת שבה"ג תרל"ד שפירש באופן אחר כעין זה על פי דברי הרעיא מהימנא פרשת צו.

כט
ולא עבדי פרעה

בכל שנות שיעבודם לפרעה, אף שבעצם יום השבת לא עבדו, מכל מקום תיכף לאחר השבת היו חוזרים לשיעבודם, והיו יוצאים ממנוחה ועונג ליגיעה ועינוי.

אבל בשבת הזו, לאחר שהתבשרו על הגאולה הקריבה, ולאחר שהתברר לעין כל שישראל שולטים באלהי מצרים, לא חזרו המצרים להשתעבד בהם יותר, וגם אחר השבת המשיכו ישראל במנוחתם ללא הפרעה. ולכן נקראת שבת זו ״שבת הגדול׳ כלומר יומא דשבתא אריכתא[נד].

הערות

נד. ספר 'צפנת פענח' לר' יוסף מטראני (דף ס"ז) בשם אביו המב"ט. מובא גם בספר 'חמדת ימים' (חלק ב' פרק ג'), ובספר 'דברי מנחם' להגאון האדיר ר' מנחם מנדל כשר.
בספר שבילי החודשים (חודש ניסן עמוד 870) כתב שהאדמו"ר ר' הלל מראדושיץ היה חוזר על הטעם הזה בכל שנה ושנה.

פרק ז

חפצים לעשות רצונך

- מעלה עליהם הכתוב
- נכספה וכלתה נפשם

ל
מעלה עליהם הכתוב

מסופר על הרבי רבי שמעלקא זצוק״ל שהוזמן פעם לסנדקאות, ואחר שהכין עצמו בהכנה דרבה ובא למקום הברית, התברר לו שהברית כבר נערכה, והסנדקאות נלקחה על ידי הסבא שהיה מן המתנגדים לחסידות.

למרבה הפלא, לא רק שהרבי רבי שמעלקא לא הצטער על המצוה החשובה שנלקחה ממנו, אלא אף היה שרוי בשמחה גדולה. כששאלוהו תלמידיו לשמחה מה זו עושה, הסביר להם שכאשר אדם עושה מצוה, לא יתכן בשום אופן שהיא תהיה בשלימות ללא כל פניה או מחשבה זרה. אך כאשר אדם ׳חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה׳ - ש׳מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה׳, אזי המצוה היא בשלימות היותר גדולה, כי הקב״ה הוא המעלה עליו כאילו עשה.

והנה, אחר שאמר משה רבינו לבני ישראל בעשור לחודש את פרשת ׳משכו וקחו׳ שבה הצטוו במצוות הפסח, כתוב מיד ׳וילכו ויעשו בני ישראל׳, והקשה רש״י ׳וכי מיד עשו׳[נה] ותירץ שמיד כששמעו קיבלו עליהם לעשות, והעלה עליהם הכתוב כאילו עשו.

וכתב הבית ישראל (בא תשי״ד) שכיון שכל הגאולה היתה תלויה במצוות הפסח, היו הן צריכות להיות בשלימות היותר עליונה, וכיון שמעשה אנוש אף פעם אינו יכול להיות מושלם, על כן סיבבו משמים שיקבלו עליהם, ועל ידי קבלתם נעשה כאילו נעשו מצוות הפסח בשלימות היותר גדולה וכנ״ל. ונמצא שיותר משפעלו מצוות הפסח - פעלה הקבלה שקיבלו על עצמם בעשור לחודש.

ואפשר לפרש שמטעם זה נקראת ׳שבת הגדול׳, להשמיענו ששבת זו שבה קיבלו עליהם לעשות והעלה עליהם הכתוב כאילו עשו, היתה גדולה יותר מיום הפסח עצמו שבו היתה העשיה בפועל.

הערות

נה. רש״י בדבריו מקשה קושיא זו לשיטתו שפרשת ׳משכו וקחו׳ נאמרה בראש חודש, אך גם לשיטת הסוברים שנאמרה פרשה זאת בעשור לחודש שייכת קושיא זו, שהרי לא עשו בני ישראל את מצוות הפסח עד י״ד לחודש.

לא

נכספה וכלתה נפשם

הנה כל הטעמים שנאמרו בששת הפרקים האחרונים (ב-ז) מבוססים על הא דאיתא בשבת פז: ובסדר עולם שיציאת מצרים היתה ביום חמישי, ולפי זה עשור לחודש היה בשבת.

ויש ליתן טעם לשם 'שבת הגדול' גם אליבא דמאן דאמר (בסדר עולם רבה פ"ה) 'בששי יצאו ישראל ממצרים' שלדידיה היה עשור לחודש ביום ראשון.

ויש לומר, דהלא מראש חודש נאמרה להם המצוה, ובני ישראל היו משתוקקים מאד לעבוד את ה' יתברך במצוה הראשונה שנצטוו עליה, וכשהגיע יום שבת קודש שהיה בתשיעי לחודש, כבר נכספה וכלתה נפשם לבוא יום העשור המיוחל, ומרוב תשוקתם וחמדתם היה יום השבת ההוא ארוך בעיניהם לאין שיעור, ויישר הדבר מאד בעיני ה' יתברך.

ולכן נקראת השבת שקודם הפסח 'שבת הגדול', כי היה היום ההוא גדול וארוך בעיני ישראל, וגדול וחשוב בעיני ה' יתברך[נו].

הערות

נו. פרדס מנחם להגה"צ המפורסם הרב מנחם מנדל גפנר זצ"ל.
לסיום פרק זה יש לציין לדברי רבינו החידושי הרי"ם (ליקוטי הרי"ם עמוד רס"א) שמוטל על כל יהודי בשבת זו לעורר את רצונו לצאת מכל המיצרים ולהיפרד לגמרי מכל הרע. כי גם באותו הדור, לא יצאו רק מי שהיה רצונו לצאת, ולכן גם היום על מנת לצאת מכל המיצרים בחג הפסח, נצרך לרצות זאת.
לסיום ששת הפרקים האחרונים, שהצד השווה שבכולם הוא שהם מפרשים שטעם השם 'שבת הגדול' הוא משום מאורעות שקרו בשנת יציאת מצרים, היא שנת ב' תמ"ח - לא אמנע מלהביא כאן רמז מעניין שמצאתי בספר 'רמזים וגימטריאות' של הרב מתתיהו מנחם כהן זצ"ל (ירושלים תרח"צ), והוא, שבמילים 'שבת הגדול' מרומזת שנת יציאת מצרים, שנת ב' תמ"ח. כי האות ש' - רומזת למילה 'שנת', והב' והת' - רומזים לב' אלפים ת', ומילת הגדו"ל שהיא גימטריא מ"ח - רומזת למ"ח הנותרים. ונמצא שהמילים 'שבת הגדול' הינם נוטריקון 'שנת ב' תמ"ח'.

פרק ח

מנהגי ישראל תורה

- יום ה׳ הגדול
- דור דור ודורשיו
- שבת הגדה
- מאן דאיהו זעיר
- גדולה הכנסת אורחים
- שבתו של הגדול
- הבינה תגדל מן המעשה

לב

יום ה' הגדול

כשם שקורין ל'שבת חזון' ול'שבת נחמו' ולכמה שבתות על שם ההפטרה שמפטירין בהן, כך נקראת 'שבת הגדול' בשם זה על שם שמפטירין בה בפסוק 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' 'הגדול' והנורא'[נז].

הערות

נז. המהרש"ל בביאורו לטור (סימן ת"ל, הו"ד גם בספר מטה משה סימן תקמ"ב), והמהר"ל בגבורות ה' (פרק ל"ט). המהרש"ל עצמו הקשה על טעם זה, דאם כן היה לנו לקרותה 'שבת וערבה' על שם תחילת ההפטרה ולא על שם הפסוק האחרון שבה.

ועיין להלן בטעם נ' שבשבת הזו מתעוררת בחינת אחרית הימים יום שכולו שבת. ולפי זה יש לתרץ קושיית המהרש"ל באופן נפלא. דיש לומר שכל הטעם שמפטירים 'וערבה' בשבת זו הוא רק משום הפסוק הזה, העוסק בגאולה העתידה המתנוצצת בשבת זו, ולכן מובן מדוע נקראת ההפטרה על שם הפסוק הזה, כיון שהוא כל עיקרה ומטרתה (על פי גבורות ה' למהר"ל שם, ו'להורות נתן' מועדים עמוד ל"ב).

לג

דור דור ודורשיו

אחד הטעמים הקדומים ביותר לשם 'שבת הגדול', הוא הטעם המייחס את שמה של 'שבת הגדול' לדרשה הנהוגה בה. הטעם הזה מובא כבר בספר הפרדס לרש"י (עמוד שמ"ג), ובעוד ראשונים, ומובא גם במהרי"ל (שלשים יום קודם הפסח), ובשבלי הלקט. ונעתיק כאן את לשון השבלי הלקט סימן ר"ה בשם קצין אחד ר' יצחק יוסקונטו מארץ הגר:

'לפי שמאחרין העם בשבת שלפני הפסח לשמוע הדרשה, עד אחר חצות סמוך למנחה, עד שדורשין שם הלכות ביעור, והלכות שמירת המצות, הלכות מלאכת יום טוב, הלכות חולו של מועד, הלכות עשיית ליל ערב הפסח. ועוד, כדי לספר גבורות אלקינו, איך באו אבותינו במצרים, איך הוציאם בתועפות ראם לו, וקרע לנו את הים, ולספר ולדרוש בקהל את כל אשר עשה. ומושך הרבה, והעם אינן נפטרין לבתיהן עד שישמעו שיגמור את הכל. שאם לא ישמעו עכשיו, מתי ישמעו? הרי פסח יבוא בשבוע זאת שלאחר שבת, ושמא עד עכשיו לא שמעו, אי נמי שמעו, עכשיו הוא העיקר לחזור ולהזכירם.

ומפני משך זה נראה בעיני העם היום גדול וארוך יותר מיום אחר, על כן קראו לשבת זה 'שבת הגדול'.

כיוצא בדבר אתה אומר 'צום הגדול' 'צומא רבא', לפי שכל היום הן עומדין בבית הכנסת להתפלל נראה היום ארוך וגדול, ועל כן קראו שמו 'גדול' ו'רבא'. ומנהג בני אדם כשאינן הולכין לכאן ולכאן כל היום, אלא יושבין במקום אחד ואין להם מה לעשות, מנהג לומר 'כמה יום זה גדול'.

גם רבינו הב"ח פירש שהשם 'שבת הגדול' ניתן לשבת בעקבות הדרשה הנהוגה בה, וזה לשונו בסימן תכ"ט אות ב': **'ולזה נקרא שבת הגדול לפי שמתקבצות קהילות גדולות לשמוע הלכות גדולות'**[נח].

הערות

נח. ישנו מדרש המצוטט רבות באחרונים (ובילקו"ש ריש ויקהל מובא רק חלקו הראשון) 'אמר הקב"ה למשה עשה לך קהילות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת, כדי שיהא שמי הגדול מתגדל ביניהם'. (מסתבר שלא בכדי נוהגים לומר אחר הדרשה 'יתגדל ויתקדש שמיה רבא' ו'אמן יהא שמיה רבא').

על פי מדרש זה נתנו הגאון רבי חיים אבולעפיה זצ"ל (מובא בירחון תורני המאור שנה ס"א חוברת ד' (תכ"ב) עמוד ד') ובעל ספר חמדת ימים (פסח פרק ג' אות ז' במהדורה החדשה) טעם לקריאת שם 'שבת הגדול', שהוא מפני שאז מתגדל שם ה' ביותר מפני הדרשות די בכל אתר ואתר.

דרש נוסף מובא בספרים בשם הקדמונים על הפסוק (שה"ש ח, יג) 'היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני', שבשעה שהחכם דורש הקדוש ברוך הוא מניח את כסא כבודו, ויורד לעולם הזה למקום הדרשה לשמוע את דברי התורה מפי החכם.

על פי דברים אלו נתן בספר מבקש ה' (למהר"ש חאגיז, דרוש שני לשבת הגדול) טעם לשבח לשם 'שבת הגדול'. דהנה מצינו בבראשית רבה (פרק נג) שהמשתה שעשה אברהם אבינו נקרא 'משתה גדול' משום שגדול העולמים היה

לד

שבת הגדה

היו שרצו לומר שכל השם ׳שבת הגדול׳ בטעות יסודו. לדעתם השבת הזו נקראה בפי הקדמונים ׳שבת הגדה׳ על שם מנהג אמירת ההגדה, וברבות השנים השתבש השם ונעשה ׳שבת הגדול׳.

והנה, קשה מאד לקבל דבר כזה, שמנהג שנהגו בו כל ישראל מדורי דורות, ומוזכר בדברי הראשונים כמלאכים, וגדולי ישראל לדורותיהם תלו בו תילי תילים - מקורו מטעות[נט].

ובאמת הדברים מופרכים מעיקרם, כי המנהג לקרוא לשבת הגדול בשם זה מקורו כבר מזמן רש״י הקדוש ותלמידיו, ואילו המנהג לומר ההגדה בשבת הגדול מוזכר לראשונה שנים רבות אחר כך, בספר המנהגים לר״י מטירנא[ס].

ומכל מקום גם בקרב גדולי ישראל היו שקישרו בדרכים שונות בין השם ׳שבת הגדול׳ לאמירת ההגדה. המפורסמת שבהם היא האימרה הידועה בדרך צחות, שבלשון אשכנז כאשר רוצים להקטין את הדבר מוסיפים לו למ״ד כידוע, ולכן נקראת ׳שבת הגדול׳ לפי שאומרים בה מעט מן ההגדה. ועל זה וכיוצא בזה נאמר ׳אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד׳.

הערות

שם. ואם כן גם ׳שבת הגדול׳ יש לפרש שנקראת כן על שם שגדול העולמים יורד לשכון בשבת זו עם עמו בני ישראל בעת הדרשה.

והנה דו״ז בעל טעם הצבי הקשה לאור דברי הילקו״ש הנ״ל, מדוע אין נוהגים בימינו לדרוש בכל שבת ושבת זולתי בשבת הגדול.

ולפי הנ״ל שמעמד דרשת החכם אינו מעמד רגיל, אלא מאורע מיוחד במינו שבו השכינה שורה וכל הנוכחים זוכים לשבת באותו מקום יחד עם הקדוש ברוך הוא, יש לומר שכיון והדורות מתמעטים והולכים, אין אנו זכאים לדבר גדול כזה בכל שבוע ושבוע, ולכן נתפשט המנהג בדורות האחרונים שאין החכם דורש בכל שבת אלא פעם אחת בשנה בלבד.

ומה שבחרו דוקא בשבת שקודם הפסח, מלבד הטעם הפשוט שאז נצרך הדבר ביותר, אפשר לומר שכיון שבשבת זו נכללים כל שבתות השנה (כמבואר להלן בטעם מ״ח) על כן תיקנו שתהיה הדרשה בשבת זו דייקא, ועל ידי זה יחשב כאילו דרשו בכל שבת ושבת.

ועוד יש לומר, שהשבת היחידה שבה מצינו במפורש שדרש בה משה רבינו בהלכה לכל ישראל היתה השבת שקודם הפסח, ועל כן כשתיקנו שתהיה הדרשה פעם בשנה תיקנו שתהיה הדרשה בשבת זאת.

נט. אך אם זאת היתה השאלה היחידה, לא היה בה לבדה פירכא גמורה, כי מצינו דוגמאות כיוצא בזה במנהגים אחרים, וביאור העניין הוא, שיש מנהגי אמת שנוסדו ונתקנו באופן מסודר, ויש מנהגי אמת שההשגחה גילגלה שדרך התהוותם והנהגתם תהיה בדרכים מדרכים שונות, וכל זה אינו גורע מאומה מקדושת ומשגב המנהג. וכן בנידון דידן, זה שהצדיקים ובעלי רוח הקודש הזכירו את המנהג לקרוא לשבת הזו 'שבת הגדול' ונתנו לזה טעמים בדרך פרד״ס - זוהי הראיה הברורה שהמנהג הזה הוא מנהג אמת (היינו מנהג שיש לו מקום בעולמות העליונים ומכוון לאמיתה של תורה), ואין לכל זה שייכות לשאלה האם המנהג הזה נתקן ונוסד בכוונה תחילה, או שדרך היווצרותו היתה על ידי טעות וכדומה, כי גם אם זה השתלשל על ידי טעות, זה עצמו שמכל סיבה שהיא התגלגל והשתלשל שתקרא השבת הזאת 'שבת הגדול', הא גופא צריך טעם מדוע אירע כן והתקבל כן בכל ישראל.

ס. על פי ספר 'דברי מנחם' להגאון האדיר הרב מנחם מנדל כשר ז״ל הלכות פסח סימן א' אות ח', וקובץ שנה בשנה תשמ״ב עמוד 275.

לה

מאן דאיהו זעיר

שגור בפי העולם לפרש את השם 'שבת הגדול' בדרך סגי נהור, שנקרא כן על שם שבשבת זו רבים אינם אוכלים את הסעודה בביתם ומצטמצמים במאכלים ואינם מכבדים את השבת הזאת כמו את שאר שבתות השנה.

ואמנם מצינו כיו"ב, וכגון הא דקורין לקידוש היום 'קידושא רבא', שהוא על דרך סגי נהור, כיון שקידוש היום פחות במעלתו מקידוש הלילה. אולם מכל מקום זהו חידוש לפרש מילת 'גדול' שלא כפשוטה.

ובהגדת 'טיב ההגדה' להרה"צ ר' גמליאל הכהן רבינוביץ' כתב כעין זה ובאופן אחר, ותוכן דבריו שבאמת כל שבת נקראת 'שבת הגדול', וכמו שאומרים מדי שבת בשבתו בנוסח 'רצה והחליצנו': 'השבת הגדול והקדוש הזה'. רק שבשבת שקודם הפסח, שיש שאוכלים חוץ לביתם ומצטמצמים וכנ"ל, על כן דרושה תזכורת לכך שיום השבת יום גדול וקדוש הוא ויש לכבדו, ולפיכך בכדי להזכיר דבר זה לכל, תיקנו לקרוא לשבת הזה 'שבת הגדול'.

וגם פירוש זה הינו חידוש, כי המשמעות הפשוטה של השם 'שבת הגדול' מראה שיש בשבת הזאת גדולה יתירה יותר מכל שבתות השנה.

ונראה לומר בסייעתא דשמיא, על פי היסוד העצום המבואר בזוהר הקדוש (חיי שרה קכב:) 'מאן דאיהו רב איהו זעיר, ומאן דאיהו זעיר איהו רב', שככל שמקטין עצמו כך מעלתו גדולה יותר ויותר.

לפי דברי הזוה"ק הללו אתי שפיר קריאת שם 'שבת הגדול', שהרי מבין כל שבתות השנה אין בנמצא עוד שבת שמקטנת ומשפילה עצמה ומוחלת על כבודה כל כך כמו השבת שקודם הפסח. ויש לומר כי דייקא משום כך כך נשתנה השבת הזה מכל השבתות להיקרא 'שבת הגדול'[סא].

הערות

סא. ובשם אדם גדול אחד שמעתי, שנקראת 'שבת הגדול' ללמדנו שהשבת לכשעצמה היא גדולה וקדושה מאד בין אם מכבדים אותה כראוי ובין אם לאו, כי המצוות אינם צורך גבוה אלא ניתנו לנו על מנת לזכות אותנו, ומה שנצטוינו לכבד את השבת אין זה מפני שהשבת כביכול מתעלה ומאירה יותר על ידי זה, אלא כדי לְזַכּוֹת ולהעלות אותנו על מנת שנזכה על ידי זה לאורה של השבת, אבל השבת עצמה הינה גבוה מעל גבוה, ואף אם אין מכבדים אותה כראוי היא נשארת 'שבת הגדול', וכל חיסרון (אם ישנו) הוא רק מצד המקבלים.

ולעניין עצם ההנהגה להצטמצם במאכלים ובשאר ענייני כבוד ועונג בשבת זו, עיין מה שכתב בספר חמדת ימים (פסח פרק ג אות נא במהדורה החדשה): 'ואחרי הודיע אלקים אותנו את כל יקר תפארת גדולת שבת הגדול, ומה נעשה בו בשמים ממעל, ראוי לקוראו עונג בשמחה של מצוה יתר על שבתות השנה, הן בכסות נקיה ובגדים חמודים כמועדי רגל, והן לכבד הבית במצעות הנאות כחגים וכמועדים. והן רבים עתה עם הארץ חיללו לכבוד ולתפארת היום הזה, ואל קדושת השבת הגדול פנו עורף ולא פנים, ויהי מושבם בין תנור לכיריים, וכן לא יעשה, כי יש ביזוי וקלון ליום הקדוש חס ושלום, והאיש הירא יהא זריז ונשכר לצוות לתקן הבית נכון כמועדי רגל, וכן נהגו רבים מיראי ה' וחושבי שמו, ועליהם נאמר (שמואל א ב, ל) 'כי מכבדי אכבד' 'אז תתענג על ה'' (ישעיה נח, יד)'.

אמנם לאידך רבים הם הדורשים הנהגה זו לשבח (ויש מי שביאר, שבכל שבתות השנה ההנהגה היא 'חציו לה' וחציו לכם', אך בשבת הגדול, עקב הפיוטים הרבים והדרשות ואמירת ההגדה ולימוד ענייני הפסח מחד, והתנאים הגשמיים

לו

גדולה הכנסת אורחים

נודע בשערים רום מעלת וגדולת הלילה המקודש הוא ליל הסדר, שבו אפילו הפשוטים שבישראל יכולים להגיע למדריגות רמות. עד שכתבו הספרים שבשעת אמירת המילים "ובמורא גדול' זו גילוי שכינה'[סב] יכול המכין עצמו כראוי לזכות לגילוי שכינה ממש.

והנה בשבת הגדול מנהג רבים וכן שלמים לארח ולהתארח זה אצל זה[סג], ודבר זה אף שנחת רוח גדולה הוא במרום, והוא מן הדברים העומדים ברומו של עולם - בני אדם מזלזלים בזה ואינם מחשיבים דבר זה לדבר גדול כלל.

על כן קורין לשבת זו שבת הגדול, על שם מאמר חז"ל 'גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה', לעוררנו ולהזכירנו כי ההכנסת אורחים של שבת הגדול, אף שנראית לנו דבר קל ופשוט האמת היא כי היא דבר נשגב שמעלתו אף יותר מההקבלת פני השכינה שזוכין לה בליל הסדר[סד].

הערות

מאידך, ה'חציו לה" יותר גדול... ונמצא שהוא באמת שבת יותר גדול ומרומם משאר שבתות), וכל ערום יעשה בדעת ויתבונן איזוהי הדרך הישרה שהיא גם תפארת לעושיה וגם תפארת לו מן האדם, ויהיה נוח הן לשמים והן לבריות.

סב. ובדרך אגב ראיתי להביא כאן את פירוש הדרשה הזאת כפי שפירשוה רוב המפרשים: דע שמילת 'מורא' שבפסוק זה אין פירושה יראה ופחד אלא מראה וחזיון כמו שתרגם אונקלוס 'ובחזוונא רבא', ובא בעל ההגדה לומר, מהו החזיון הגדול שהיה במצרים, זה גילוי השכינה שזכו לו.

סג. ומרגלא בפומייהו דאינשי לומר בדרך צחות, שנקראת שבת זו 'שבת הגדול' על שם שהגדול מגיע לקטן.

סד. ש"ב הגה"ח הרב ישעיה ארליך שליט"א.

לז
שבתו של הגדול

בספה"ק דעת משה להרה"ק ר' משה אליקום בריעה זצללה"ה מקאזניץ (בדרוש לשבת הגדול) מובא שיש עניין בנסיעה לצדיק בשבת הזו, שבה אפשר לתקן את כל שבתות השנה. ועיין בספר טעם הצבי[סה] שהאריך מאד בדבר סגולת הדביקות וההתקשרות לצדיק דייקא בשבת זו שקודם הפסח.

והנה מרגלא בפומייהו דישראל לפרש "שבת הגדול' - שבתו של הגדול' (הוא הרב הדורש). והנה אף שלא מצאתי לזה שום מקור, וכל המלקטים מביאים דבר זה ללא מקור, מכל מקום הלא ידוע כי דבר השגור בפיות ישראל אמת הוא, ואם אינם נביאים הן בני נביאים אמת, ולכן נראה שיש לפרש בסייעתא דשמיא, שמלבד הפשט, עוד דבר גדול כיוונו בזה, כי שבת הגדול היא באמת שבתו של הגדול, הוא הצדיק גדול הדור.

הערות

סה. לדו"ז הגה"ח הרב צבי יצחק אברמוביץ זצ"ל (שבה"ג עמודים נה-נז).

לח

הבינה תגדל מן המעשה

אחד החידושים הגדולים שהנחיל הרבי רבי בונם מפרשיסחא לכלל ישראל, הינו הכלל המחודש והעמוק 'הכנה למצוה גדולה מן המצוה' (או כלשון מכתב הקודש הנודע: 'הבינה תגדל מהמעשה').

והנה מנהג יראי ה' ודורשיו בכל שבת שקודם יום טוב, לעסוק בהכנה רבתי ליום טוב הממשמש ובא, הן בצחצוח ומירוק הנפש להיות כלי ראוי לאורות הנעלים שיבואו, הן בהתעוררות הרצון והתשוקה, והן בלימוד פנימיות עניין היום טוב ומצוותיו[סו].

וכתב בספה"ק בית ישראל (שבה"ג תשט"ז ועוד), שכיון שעיקר ההכנה ליום טוב היא בשבת שלפניו, על כן נקראת השבת שלפני הפסח 'שבת הגדול', ללמדנו שעבודת ההכנה ליום טוב שעושים באותה השבת, גדולה וחשובה יותר מעבודת היום טוב עצמו[סז].

הערות

סו. וכה היה אומר רבינו הישועות משה מויזניץ זצוק"ל: "הגדול' בגימטריא מ"ח, בשבת זו על המח לחשוב ולהתבונן "וואס גייט געשעהן די וואך', יתבונן אלו מצוות גדולות ואורות עילאין אנו עומדים לקבל בשבוע שלאחריה. עוד י"ל 'הגדול' גימטריא ח"ם, בשבת זו המח כבר מלא חמימות והתלהבות ליום טוב הקדוש, ולכן נקראת שבת זו 'שבת הגדול").

סז. ונראה ליתן בס"ד טעם נוסף על דרך זה. דהנה שבת הגדול הינה שבת המוקדשת ללימוד הלכות הפסח ועניניו. הדבר בא לידי ביטוי הן בפיוטי היוצרות המפרטים את ההלכות באריכות רבה, הן במנהג אמירת ההגדה, והן במנהג הדרשה.

ובגמרא (קידושין מ:) איתא 'וכבר הי' רבי טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד ונשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול, נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה'.

ולפי זה יש לומר דהמנהג לקרוא לשבת זו 'שבת הגדול' בא ללמדנו שהשאילה והדרישה והעיסוק בהלכות הפסח, חשובים יותר ממה שמקיימין אותן אחר כך בפועל.

פרק ט

פרוס הפסח

• ששת ימים תעבוד
• הדבק לשחוור וישתחוו לך
• להוציא מליבן של צדוקים
• וקדשתו מכל הזמנים

לט

ששת ימים תעבוד

מפסוקי התוה"ק נראה שמטרת יום השבת הינה למען ינוח כל איש ישראל מעמלו במשך ששת ימי המעשה.

והנה ככל שעבודת ששת ימי המעשה הינה קשה וכבידה יותר, כך המנוחה והשביתה שלאחריה גדולה יותר.

ואין לך בכל השנה כולה ימים שבהם עובדים קשה כל כך כמו ימי פרוס הפסח, ונמצא אם כן כי שבת הגדול, החלה בעיצומם של ימי פרוס הפסח, היא השבת שבה מורגשת מנוחת ושביתת השבת יותר מכל שבתות השנה. ואפשר שמטעם זה נקראת שבת זו 'שבת הגדול'[סח].

הערות

סח. מפי הרה"צ ר' משה יעקב פוזנר שליט"א. וכן שמעתי מתלמיד חכם אחד וציין לרמב"ם (פכ"ד מהלכות שבת הי"ג) שכתב בטעם תקנת איסור מוקצה: 'מפני שמקצת העם אינם בעלי אומנויות אלא בטלים כל ימיהם, כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהם הם שובתים ממלאכה... נמצא שלא שבת שביתה הניכרת... ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול'. וחזינן שחז"ל הקדושים רצו שתהיה לכל אחד ואחד מישראל מנוחה הניכרת בשבת, ואם כן ודאי זוהי גדולה להשבת, כשיש בה מנוחה ושביתה ניכרת לכל אחד ואחד מישראל.

מ
הדבק לשחוור וישתחוו לך

על הפסוק (בראשית טו, יח) 'הנהר הגדול נהר פרת' כתב רש"י 'לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר בארבע נהרות היוצאים מעדן, משל הדיוט: עבד מלך מלך, הדבק לשחוור וישתחוו לך'.

וכיוצא בזה מצינו בפתחו של היכל, שלא היה גדול משאר שערי המקדש, אך כיון שהיה סמוך להיכל המקודש נקרא 'שער הגדול'[סט].

וכתב בספר מגדל דוד[ע] שיש לומר שכן הדבר גם בעניין השבת שקודם הפסח, שכיון שהיא סמוכה לחג הפסח הקדוש על כן נקראת 'שבת הגדול'. ודברי פי חכם חן.

הערות

סט. תוספות יום טוב מידות פ"ד מ"ב בשם הראבי"ה. ועיין בזוה"ק (פרשת תרומה קמז:) 'ובגין דעלמא עילאה איקרי גדול, בגיניה עלמא תתאה דאתחבר בהדיה בכללא איקרי גדול'.

ע. לדודי הגה"ח ר' מרדכי דוד אברמוביץ' שליט"א.

מא
להוציא מליבן של צדוקים

בגמרא (מנחות סה.) מובא כי הצדוקים פירשו את המילים 'ממחרת השבת' האמורות בעניין ספירת העומר - על שבת בראשית, בניגוד לקבלת חז"ל שפירשו מילים אלו על יום טוב הראשון של פסח הנקרא גם הוא שבת.

וכתבו האחרונים שמה שתיקנו לקרוא לשבת שקודם הפסח 'שבת הגדול' הוא כדי להוציא מליבן של צדוקים. שמזה שקוראים לשבת 'שבת הגדול' משמע שיש באותו השבוע עוד יום הנקרא גם הוא 'שבת' רק שהוא קטן יותר, ועל ידי זה יתפרסם ויוודע כי יום טוב הראשון של פסח קרוי גם הוא 'שבת'[עא].

הערות

עא. טעם זה חידש מהר"י זאבי רבה של חברון בספרו אורים גדולים לימוד כ"ד, והביאו זאת בשמו שו"ת שמן המור יו"ד סי' ט"ו, והחיד"א בכסא דוד דרוש י"א, והבני יששכר שבה"ג אות ב'. גם המהרש"ם בספר תכלת מרדכי עה"ת הוספות לכרך א' עמוד ל"ה כיון לטעם זה וכתב שלאחר מכן נודע לו שהדבר כבר מובא בספרים.
גדולי ישראל שיבחו את הטעם הזה מאד, וראה בבני יששכר שכתב: 'לדעתי הטעם הזה הוא חשוב ודבר נחמד'. וראה בהליכות שלמה הל' פסח פרק ב' הערה 17 בשם הגאון האדיר רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שאף שטעמים רבים נאמרו בעניין שבת הגדול, מכל מקום הטעם הזה נראה אמיתי, דהרבה דברים תיקנו להוציא מליבן של צדוקים וכו'.
ומה מאד נפלאתי לראות בספר תורה שלמה (כרך י"א במילואים עמוד קפ"ב) שדחה טעם זה, בטענה שלא יתכן שהדבר בא להוציא מליבן של צדוקים, דהלא גם אצל הקראים נקראת שבת זו 'שבת הגדול' ואומרים שנקראת כן משום שאומרים בה הלל הגדול.
ובמחילת כבוד תורתו הרמה, לעניות דעתי אין בטענה זו כדי לסתור טעם זה שהאחרונים שיבחוהו מאד וכנ"ל. כי הקראים והצדוקים הם שני כיתות נפרדות לחלוטין, עם הפרש של כמה מאות שנים, וללא שום קשר והמשכיות.
וגם צע"ג לסמוך על דברי הקראים בזה, כי יתכן שאדרבה, בגלל שכל מהות השם 'שבת הגדול' באה כדי להוציא מליבן של צדוקים, על כן היה לקראים עניין להסביר שנקרא כן מסיבה אחרת, ועל כן המציאו בהבליהם שצריך לקרוא בשבת זו הלל הגדול, ובכך קיוו שישכח הטעם האמיתי.

מב
וקדשתו מכל הזמנים

דרך העולם, שכאשר מגיע יום טוב מתכוננים אליו מאד ומנצלים כל רגע שבו, ולעומת זאת את השבת, כיון שהיא בכל שבוע ושבוע אין מחשיבים כל כך.

אולם האמת היא שיום השבת גדול וקדוש הוא בלי ערך ושיעור יותר מכל הימים טובים, וכמו שאומרים בתפילה ׳ברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים׳ ואין זמן בשנה שהוא יותר גדול מן השבת. וזה שהשבת חלה בכל שבוע ושבוע, אדרבה משם ראיה לקדושתה, כמו שאנו רואים בעולם שככל שהדבר נצרך וחשוב יותר כך יש ממנו יותר[עב], כך כיון שקדושת השבת חשובה והכרחית לכל יהודי בכל עת, אין שבוע שאין בו שבת.

הולכן עונש השבת הינו כרת וסקילה שהוא העונש החמור ביותר בתורה[עג], ואילו עונש המחלל ימים טובים הוא מלקות בלבד.

וכדי לחדד עניין זה, בהגיע הלילה הגדול ליל הסדר, שהוא הזמן הגדול ביותר מכל הימים טובים, קורין לשבת שלפניו ׳שבת הגדול׳ לידע ולהודיע כי יום השבת גדול וקדוש הרבה הרבה יותר.

הערות

עב. אויר הוא הנצרך ביותר ונמצא בכל מקום, אחריו מים והם ממלאים שני שליש מן העולם, וכן הלאה.
עג. רק י"ב עבירות בתורה עונשם כרת וסקילה, והם העבירות החמורות בתורה.

פרק י

מיניה מתברכין

• השאלה אינה מתחילה
• יכול מראש חודש
• וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול
• כי היא מקור הברכה

מג
השאלה אינה מתחילה

רבות סופר ויסופר אודות הקשר הנשגב והעילאי של רבינו האמרי חיים מויז׳ניץ ללילה הקדוש ליל הסדר. כל השנה כולה היה רבינו מתענג על האורות הגדולים והקדושה הנוראה של הלילה הזה. את הכמיהה והציפיה והתשוקה של רבינו לליל התקדש חג - אי אפשר לתאר כלל במילים. בכל פרשה בתורה מצא רבינו את הקשר לליל הסדר, בכל חג ומועד לא שכח רבינו את ליל הסדר, תמיד דאג להזכיר את ליל הסדר, ולקשר אותו ליו״ט. במשך כל השנה כולה לא הסיח רבינו דעתו מקדושת הלילה הזה - שהיה נחשב אצלו לזמן הגדול ביותר בכל השנה כולה.

האחרונים עוסקים רבות בבירור מהות שמה של שבת הגדול. לדידו של רבינו שאלה זו כלל אינה מתחילה. הלא השבת היא המשפיעה לששת ימי המעשה את כוחם ואורם, ולכן הגע עצמך, וכי לשבת כזו, שמשפיעה לשבוע שאחריה יום גדול ונשגב שכזה, ניתן למצוא שם מתאים וראוי יותר מ׳שבת הגדול׳?

במשנת רבינו השפת אמת אנו מוסיפים ולמדים כי לא רק חג הפסח הקדוש והנורא תלוי בשבת הזאת, כי אם כל המועדות כולן. כי כל יו״ט הינו המשך ליו״ט שלפניו ובא מכוחו, והיו״ט שהוא ראש למועדים הוא היו״ט של פסח, שהוא הראשון לכל המועדים שאחריו וכולם באים מכוחו[עד]. ונמצא שהשבת שלפני הפסח, היא השבת שמכוחה באים כל מועדי השנה, וזה הטעם לכך שהיא נקראת ׳שבת הגדול׳[עה].

הערות

עד. כבר במשנה ובגמרא ריש פרק קמא דראש השנה, מובא שפסח הוא ראש השנה לרגלים, וכן יסד הפייט ׳בראש כל מועדות נשאת פסח׳.

עה. ובאמת מצינו בכמה מקומות שעיקר גדר ׳גדול׳ ו׳קטן׳ נאמר על משפיע ומקבל.

במסכת בבא מציעא (יב:) איתא ׳לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש, אלא גדול וסמוך על שולחן אביו זהו קטן, קטן ואינו סמוך על שולחן אביו זהו גדול׳.

בזוה״ק (ח״א כ.) מבואר שמה שנקראת השמש ׳המאור הגדול׳ הוא מפני שיש לה אור מעצמה והיא משפיעה אותו על הירח, ומה שנקרא הירח ׳המאור הקטן׳ היינו מכיון שאין לו אור מעצמו והוא מקבל מן השמש. (ועל כרחך לומר כן. כי גודל הירח הנראה לעינינו שווה בדיוק לגודל השמש הנראית לעינינו. ואם נלך אחר גודלם האמיתי כפי שהוא בשמים, הלא ישנם הרבה כוכבים הגדולים פי כמה מהשמש ולא נקראו ׳המאור הגדול׳, אלא על כרחך כדאמרן).

וע״ע בית אהרן שבה״ג, שפת אמת שבה״ג תרמ״ד. ארץ צבי דרושים דרוש ג׳, אבן ישראל להגאון ר׳ ישראל יצחק פיקארסקי זצ״ל בשם מורו הארץ צבי.

השפת אמת מוסיף, שבפרשת אמור בראש הציווי על המועדות כתוב הציווי על השבת ואח״כ כתוב הציווי על פסח שבועות וסוכות, והעניין הוא כנ״ל, שכיון שכל המועדות כולן נמשכין מכח השבת שלפני הפסח, נכתבה פרשת שבת קודם פרשת הפסח, לרמוז לשבת הזו שקודם הפסח שהיא שורש כל המועדות.

על פי דברי השפת אמת ניתן לתרץ בס״ד את הקושיא הידועה מה עניין השבת אצל המועדות, שרצתה התורה ללמדנו מעלת וגדולת השבת שלפני הפסח, שהיא כוללת את כוחם ואורם של כל המועדות כולם, והרוצה שיתקיימו בידו המועדות כולן - ישמור היטב את השבת שקודם הפסח.

ועוד יש לתרץ לפי דברי השפת אמת הנ״ל, שכיון שהשבת המוזכרת שם היא שבת הגדול שיש בה כל המועדים, שפיר ראוי לכתבה בין המועדות, משם שאין היא שבת רגילה אלא היא שבת שהיא מועד.

מד
יכול מראש חודש

צדיקי הדורות לימדונו, כי מלבד העובדה שהשבת נותנת את הכח ואת ההשפעה ליו"ט שאחריה, ישנו עוד עניין בשבת שלפני היו"ט, והוא, שכל מה שעתיד להתגלות ביו"ט הקרב ובא - גנוז וחבוי כבר בשבת עצמה, ודורשי ה' ומבקשיו הזוכים לכך יכולים להרגיש כבר בשבת את אורו המתנוצץ של היו"ט המתקרב.

רבינו הלב שמחה האריך ביסוד גדול זה בכמה מקומות. ונביא כאן את תוכן דבריו.

ידועים דברי הרבי רבי בונם מפרשיסחא שהיה אומר כי אף הוא אמינא שבגמרא הינה אמת. במקורם נאמרו דברי הרבי רבי בונם על ההוא אמינא של בעל ההגדה 'יכול מראש חודש', שהיה הרבי רבי בונם אומר שנצרך להתייגע בזאת ההוא אמינא שהיא גם כן אמת.

כמו כן אפשר לקרוא את המילים הללו בניחותא: 'יכול, מראש חודש', והיינו שמי שהוא 'יכול' אצלו אורות הפסח מורגשים כבר מראש חודש.

ואולי כל אחד הוא 'יכול', ועל כל פנים בשבת הגדול בודאי יכול כל אחד להרגיש כבר את אורות חג הפסח המתקרב. ואפשר שלכן קורין אז ההגדה.

והנה, בפסח מתקיים 'ויוציאנו, לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו', וזה דבר גדול, כמו שמשתה אברהם אבינו נקרא 'גדול' על שם שגדול העולמים היה שם. ודבר זה מתקיים גם בשבת הקודמת, שגדול העולמים שם, ואפשר שלכן נקראת 'שבת הגדול'.

גם ה'מורא גדול - זו גילוי שכינה' שזוכים לו בפסח, מתגלה כבר בשבת הגדול, ואפשר שמסיבה זו נקראת שבת הגדול[עו].

הערות

עו. לב שמחה שבה"ג תשמ"ג, תשל"ט.
בסידורו של שבת (שורש ה' ענף ה' עלה ז') פירש דברי השו"ע (סימן ת"ל) 'שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו' שרצונו לומר שהנס דיציאת מצרים נעשה בשבת, והוא על פי היסוד הנ"ל. ובספר דבש וחלב (פרשת בא עמוד מז.) ביאר שלכן כותב הרמ"א על זה מיד 'והמנהג לומר במנחה ההגדה'.

מה
וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול

ידוע כי בעוונותינו הרבים כל עוד אנו בגלות אין שמו של הקב"ה שלם, ויש פירוד בין אותיותיו. ורק לעתיד לבוא 'יהיה ה' אחד ושמו אחד'. ועל זה אנו מתפללין 'יהא שמיא רבא', שֶׁיִּמָּלֵא שמו של הקב"ה, ויהיה שמו גדול ושלם[עז].

והנה בעת צאת ישראל ממצרים, נשלם שם הוי"ה, והיה קרוב מאד להיות התיקון השלם, אך הצליח מעשה שטן, ועל ידי שיצאו גם הערב רב - נתהוה פגם ביציאת מצרים, וכתוצאה מכך לא היה החיבור בשלימות, ועל ידי זה יכל אחר כך עמלק להפריד שוב את אותיות השם[עח].

כמו כן בכל שנה ושנה בבוא חג הפסח, נתקנת מידת המלכות, שהיא סוד ה' אחרונה שבשם, ומתאחדת עם שאר אותיות השם, על ידי מצוות הפסח שרובן ככולן תלויות בפה שהוא סוד המלכות[עט], אך בעוונותינו הרבים עקב פגמים וקלקולים שונים, עד היום לא קרה הדבר בשלימות, ולכן לצערינו עדיין לא באה הגאולה העתידה, שתבוא במהרה בימינו.

והנה, כפי שכתבנו לעיל, בשבת הגדול גנוז וחבוי מה שיהיה בחג הפסח.

ונראה פשוט, שאורותיו והשפעותיו הטובות של הפסח מקורם בשבת שלפניו, אך הקלקולים והפגמים אין מקורם מן השבת ח"ו, ולכן מסתבר שרק אורות הפסח נמצאים בשבת, אך הקלקולים אינם נמצאים בו.

ולכן נראה שאת התיקון והחיבור של אותיות שם הוי"ה - יש בשבת הגדול בשלימות, כי אין אז את הקלקולים שיהיו אחר כך במשך השבוע.

ויש לומר שלכן נקראת שבת זו 'שבת הגדול', על שם שמו הגדול המתגדל ומשתלם בו ביום, ועל שם שהאורות וההרגשות שמרגישים בשבת שלפני הפסח, הינם גדולים יותר מן האורות שבחג הפסח עצמו, כי כאשר האורות יוצאים לפועל ומתגשמים ויורדים לעולם - הם נפגמים ואינם בשלימות, אך בשרשם כפי שהם בשבת - הרי הם בשלימות[פ].

הערות

עז. כמו שפירש במחזור ויטרי (מובא בתוספות ברכות ג. ד"ה ועונין). ועיין מגן אברהם או"ח (סימן ס' ס"ק ב') בשם האר"י הק', שבמילים 'וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול' שבברכת אהבה רבה מרומזת זכירת מעשה עמלק, כי אין השם שלם עד שימחה זרעו של עמלק.

עח. עיין בספר 'בפלגות ראובן' כרך ב' עמוד נ', ובמאסף תורני 'ישורון' כרך י"ב עמוד רט"ז בשם הרב זעליג ראובן בענגיס זצ"ל.

עט. חלקת יהושע על התורה לשבה"ג דף יט:, ועיין בחשבה לטובה שבה"ג.

פ. ובחלקת יהושע שם פירש 'שבת הגדול' - 'שבת ה' גדול', שהאות ה' אחרונה שבשם מתעלית ומתאחדת עם שאר אותיות השם.

ועיין בלשון השפת אמת שבה"ג סוף תרל"ה.

מו
כי היא מקור הברכה

רבים אינם מודעים לכך כי למעשה היסוד הגדול של ׳מיניה מתברכין כל שיתא יומין׳ במקורו בזוה״ק נאמר על השפע הגשמי והפרנסה. הספרים הקדושים אמנם גילו שהשבת היא לא רק מקור השפע הגשמי, אלא גם מקור השפע הרוחני, והרחיבו בכך רבות, אבל כל זה הינו תוספת והרחבה לדברי הזוה״ק, שם מדובר על הברכה בפרנסתו ומזונותיו של האדם.

וזה לשון הזוה״ק הנאמר בסעודת ליל שבת קודש: ׳הכי תאנא, כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין. ותאנא אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה משום דההוא יומא מתברכאן מיניה כל שיתא יומין עילאין, וכל חד וחד יהיב מזונא לתתא, כל חד ביומוי, מההיא ברכה דמתברכאן ביומא שביעאה. בגין כך מאן דאיהו בדרגא דמהימנותא בעי לסדרא פתורא ולאתקנא סעודתא... בגין דיתברך פתוריה כל אינון שיתא יומין׳.

והנה, אחד המאפיינים הבולטים של ימי פרוס הפסח הינם ההוצאות הגדולות והכבדות שרבים וכן שלמים אינם יכולים לעמוד בהם אלמלא הקב״ה עוזרם[פא].

ובספר לחמי תודה[פב] נתן על פי זה טעם לשבח לשם ׳שבת הגדול׳. ותוכן דבריו, דהלא השבת היא מקור הברכה ושפע הפרנסה והמזונות לכל ימי השבוע, וידוע לכל שהוצאות השבוע הזה שבין שבת הגדול לפסח הינן גדולות לאין ערוך מהוצאות שאר שבועות השנה, וממש הוא בדרך נס שבסופו של דבר כאשר מגיע ליל התקדש חג, יש לכל אחד ואחד מישראל די צרכו וסיפוקו, ואפילו עני שבישראל אומר ׳כל דכפין ייתי וייכול׳. ולכן לא פלא שאנו קורין לשבת זו שבת הגדול, כי היא משפיעה בדרך נס לאין ערוך ושיעור יותר משאר שבתות השנה[פג].

הערות

פא. הגאון הגדול רבי עמרם בלום מח״ס שו״ת בית שערים, היה ממליץ על כך בדרך צחות: מנהג העולם שכאשר אין ביכולת האדם להוציא כסף על דבר מה, והוא בוש לומר בפה מלא כי אין בכיסו פרוטה, הרי הוא אומר זאת ברמיזה: ׳איך בין שבת׳דיג׳. על פי זה יש לפרש מה שקורין לשבת שקודם הפסח ׳שבת הגדול׳, על שם שהכל מצויין אז במצב של ׳שבת׳דיג׳...

פב. למהרצ״ה הלוי איש הורוויץ, רבה של פפד״מ ובנו של בעל ההפלאה, דף ז.

פג. וכתב שזהו הפירוש בדברי המדרש ׳למה נקרא שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו׳.

פרק יא

גדולה שבשבתות

- צומא רבא
- הגדול מאחיו
- מדריגה אחר מדריגה
- סוד חמישים

מז

צומא רבא

מבואר בספרים הקדושים ששת חדשי הקיץ וששת חדשי החורף מקבילים זה לעומת זה, ניסן כנגד תשרי, אייר כנגד חשון, סיון כנגד כסלו, תמוז ואב כנגד טבת ושבט, ואלול כנגד אדר.

ומי שעינים לו יתבונן ויראה כמה דומים החדשים הנ״ל זה לזה בכמה וכמה עניינים, והרבה מזה מבואר בספרים הקדושים ברמז או בפירוש.

ועל דרך זה מבואר בספרים, שמועדי תשרי מקבילים לימים שכנגדם בחודש ניסן.

דא׳ בניסן הוא ראש השנה ממש כמו א׳ בתשרי, וכמו שכתבו התוספות (ר״ה כז.) שבתשרי נברא העולם במחשבה, ובניסן נברא במעשה.

וחמשה עשר בניסן הינו כנגד חמשה עשר בתשרי, כמו שדרשו כבר בגמרא גזרה שוה להשוות ביניהם.

וכנגד יום הכיפורים יש בחודש ניסן את שבת הגדול שכל מהותו זכר לעשור לחודש, וכבר בזוהר הקדוש מבואר (ח״ב לט: ומ:) שהוקש עשור של יום הכיפורים לעשור לחודש שבו הצטוו ׳משכו וקחו׳.

ורבינו החידושי הרי״ם אמר על השבת הזאת דהוא ׳כמו עשור דיום הכיפורים שהוא מטהר ומעמיד בחזרה ביושר׳.

והוסיף החידושי הרי״ם, שכדי לרמוז דבר זה ששבת זו הינה כיום הכיפורים - תיקנו לקרותה ׳שבת הגדול׳, להקישה ליום הכיפורים הנקרא ׳יומא רבא׳ ו׳צומא רבא׳[פד].

הערות

פד. אמרי אמת שבה"ג תר"ע ד"ה במשנה בשם החידושי הרי"ם. שיח שרפי קודש שבה"ג.
יסוד זה ששבת הגדול הינה כיום הכיפורים ידוע ומפורסם בספרים רבים בארכיות.
יש שפירשו שמה שאמרו חז"ל (קה"ר ט, כא) 'בשעה שהחכם יושב ודורש הקב"ה מוחל עוונותיהם של ישראל', הכוונה ליום שבת הגדול שהוא היום המיוחד שבו החכם יושב ודורש, ויש בו מחילת עוונות כיון שהוא כנגד יום הכיפורים.
בספר שיח שרפי קודש מובא בשם אדמו"ר הה"ק ר' דוב בעריש זצוקללה"ה שיוה"כ נקרא 'יום הכיפורים' בלשון רבים, לרמוז על כך שיש בשנה שני ימי כיפורים, אחד בעשור לחודש תשרי והשני הוא בשבת הגדול.
מן העניין לציין כי ישנם שנים שבהן נקראת בשבת הגדול - פרשת אחרי מות, שהיא פרשת עבודת יום הכיפורים ונקראת ביוה"כ שחרית ומנחה.
ובספר טעם הצבי לדו"ז הגה"ח ר' צבי יצחק אברמוביץ' זצ"ל (ריש שבה"ג) כתב דאיתא בספרים (עיין שם המקורות) שמה שאמרו חז"ל (שבת קיח:) 'אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין' קאי על יום הכיפורים שחל בשבת, שיש אז את כח השבת ואת כח יום הכיפורים שאף הוא נקרא שבת. וכתב הוא על דרך זה, דאפשר שאף על שבת הגדול ניתן לומר כן, כי יש בה כח השבת וכח יום הכיפורים.
וראה בספר אמרי פינחס, שבכל שנה ושנה בשבת הגדול היה הרה"ק ר' פינחס מקוריץ אומר, ששבת הגדול הוא זמן כפרה ולא בכדי אומרים בו ההגדה עד 'לכפר על כל עוונותינו'.

מח
הגדול מאחיו

על הפסוק ׳הכהן הגדול מאחיו׳ דרשו חז״ל ׳גדלהו משל אחיו׳. וחוץ מפשט המאמר הגלוי לכל, יש לומר בסייעתא דשמיא שחז״ל הק׳ רמזו כאן עומק לפנים מעומק. דהלא פעמים שיש בישראל עובדי ה׳ וצדיקים יותר מהכהן הגדול, ואם כן מהי גדולתו של הכהן הגדול שהתורה מכנה אותו ׳הגדול מאחיו׳.

אלא שכתבו הספרים שבכל איש ישראל יש דבר אחד לפחות שבו הוא נושא חן בעיני הקדוש ברוך הוא יותר מכל שאר ישראל[פה], ואם כן אין שום אדם שיכול להקרא גדול יותר מחביריו, דאף שהוא גדול בדבר מה, מכל מקום בדברים אחרים חביריו גדולים ממנו.

אמנם הכהן הגדול, על ידי שבני ישראל מנשאים אותו מעליהם ומבטלין עצמם אליו - נעשה נשמה הכוללת, ועל ידי זה נמצא שיש בו כל המעלות שבכל אנשי ישראל.

ועל דרך זה היא גדולתה של שבת הגדול. כי פסח הוא ראש לשנה מכמה בחינות, ומניין חמישים שבתות השנה מתחיל ממנו, ונמצא ששבת הגדול היא השבת האחרונה שבשבתות השנה.

וכיון שכלל גדול הוא שבסיום נכלל הכל, על כן השבת הזאת גדולה מכל שבתות השנה, כי כל שבת ושבת יש בה גדולה שיש רק בה ואין בשום שבת אחרת, אבל השבת הזו מפני שבה מתאספין אורות כל השבתות יחדיו - היא השבת הגדולה מכולן[פו].

הערות

פה. ליקוטי הרי״ם. והוסיף החידושי הרי״ם שאין האדם יכול לידע מהי הנקודה שבה הוא נושא חן, והדבר שהאדם חושב שזוהי מעלתו, ידע נאמנה שלא זו היא.

פו. נערך על בסיס דברי השפת אמת שבה״ג תרל״ב בשם החידושי הרי״ם.
ובשם ׳שבת הגדול׳ נרמז דבר זה, ד׳הגדול׳ (עם הכולל והשבת עצמו) גימטריא חמישים, לרמוז שהשבת הזאת כוללת את חמישים שבתות השנה (לב שמחה תשמ״ב).

מט

מדריגה אחר מדריגה

כל שבת משבתות השנה גבוהה יותר מן השבת שלפניה, כיון שכל יהודי השומר שבת, יהיה איך שיהיה מתעלה בשבת על כל פנים משהו, וכתוצאה מכך ימי המעשה שלאחר מכן נעלים יותר, ועל ידי זה השבת הבאה אחריהם במדריגה גבוהה יותר, וכך הלאה והלאה.

וכיון שכל שבתות השנה הינם מדריגה אחר מדריגה, נמצא כי השבת הסמוכה לחג הפסח, שהיא האחרונה שבשבתות השנה כמו שכתבנו לעיל, היא השבת הגדולה והעליונה שבכל שבתות השנה, ולכן נקראת 'שבת הגדול'[פז].

הערות

פז. שפת אמת החודש תרל"ד בשם החידושי הרי"ם.

נ

סוד המישים

נתבאר לעיל שמניין שבתות השנה מתחיל מחג הפסח. לפי זה יוצא ששבת הגדול היא השבת החמישים.

והנה, סודו של המספר חמישים רם ונישא גבוה מעל גבוה ונשגב מבינתנו, אך המעט שיכולים אנו להבין הוא, שהעולם הזה מבוסס על שבע המידות הקדושות חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות, והמידות הקדושות הללו כלולות זה בזה, חסד שבחסד חסד שבגבורה וכו׳, ושבע פעמים שבע הן ארבעים ותשע, ועל מספר זה מושתת עולם הטבע.

והמספר חמישים הוא כנגד בחינת ׳בינה׳ שהיא למעלה מן המידות, והיא סוד הניסים, התשובה, הגאולה, וכל מה שלמעלה מן הטבע.

בחינה זו היא שהתגלתה בשבת הגדול הראשון, לפני יציאת מצרים, ובכוחה נגאלו ישראל ממצרים, והיא המתגלית בכל שנה ושנה בשבת הזאת. ולכן נקראת השבת הזאת ׳שבת הגדול׳, כי כך מכונה בחינה זו בספרי המקובלים, להבדילה מרעותה מידת המלכות המכונה ׳שבת׳ סתם.

כינויים רבים כינו הספרים לבחינת בינה המתגלית בשבת הגדול. יש שכתבו שמתגלה שער הנו״ן, ויש שכתבו שמתעוררת ׳בחינת יובל׳ או ׳עלמא דחירותא׳, יש שכינוה ׳פלא העליון׳, יש שכינוה ׳שופר גדול׳, והיו שאמרו שמתנוצץ אור עולם התחיה ואחרית הימים, וכולם דבר אחד נתכוונו[פח].

הערות

פח. נערך על פי ספר הזכות פר׳ אחרי, שפת אמת שבה״ג תרל״ד תרמ״ב ותרמ״ג, שפתי צדיק אות ז, דברים אחדים להחיד״א ח״ב דרוש כ״ב, צמח צדיק פרשת ויקרא, תולדות יעקב יוסף, ועוד הרב ספרים. ועיין אברבנאל שמות לא, יג. וגבורות ה׳ למהר״ל סוף פרק לט.

מובא בספרים (עיין לדוגמא בליקוטי הרי״ם עמוד רס״א, והוא על פי טור או״ח סימן רצ״ב בשינוי קצת) שיש בשבת שלשה עניינים: זכר למעשה בראשית, זכר ליציאת מצרים, וזכר לשבת דלעתיד יום שכולו שבת.

ולפי מה שהתבאר לעיל בטעם א׳ - העניין של זכר למעשה בראשית שייך במיוחד בשבת הגדול, ולפי המתבאר בטעם כ״ו - העניין דזכר ליציאת מצרים שייך בשבת זו ביתר שאת, ולפי המבואר בטעם זה - העניין של זכר לשבת דלעתיד שייך ביותר בשבת הזו דוקא.

ולפי זה אפשר לומר טעם נוסף לשם ׳שבת הגדול׳, שהוא על שם שבשבת הזאת שייכים שלשת ענייני השבת ביתר שאת וביתר עוז יותר מכל שבתות השנה.

נספח

א

בין בתרי סיפרנו, העוסק בעיקרו בשאלה מדוע נקראת ׳שבת הגדול׳, מרחפת לה שאלה נוספת. בכמה מקומות נגענו בה בפירוש, אך הקורא הנבון לבטח מצא את עצמו מתחבט בה גם במקומות שהיא לא נשאלה בפירוש.

המדובר הוא בשאלה מדוע נקבע שם מיוחד לשבת זו לזכר המאורעות שקרו בה, ולא נקבע שם מיוחד לתאריך שבו קרה הדבר?

לדוגמא, לפי הטעם שנקראת ׳שבת הגדול׳ על שם שנעשה בה נס גדול (טעם כ׳), צריך להבין מדוע קבעו לעשות זכר לנס הזה ביום בשבוע בו קרה הדבר, ולא ביום בחודש שבו קרה הדבר (י׳ בניסן) כמו בכל התורה כולה.

למעשה השאלה הזאת קשה על חמישה עשר טעמים מתוך חמישים טעמי הספר[א].

האחרונים עוסקים רבות בשאלה זו, ותשובות רבות נאמרו עליה. ואכן בכמה מקומות בגוף הספר התייחסנו לשאלה זו, והבאנו כמה וכמה תשובות לדברי[ב].

נספח זה הוא המקום להוסיף ולהביא עוד מספר תשובות שלא הובאו בגוף הספר, כיון שהן תשובות כלליות, שאינן שייכות רק לטעם מסויים.

ראש המדברים בעניין קושיא זו הוא רבינו מאור עינינו בעל הטורי זהב. ונעתיק כאן את לשון קדשו בסימן ת״ל ס״ק א׳:

׳**רבים** מקשים, אם כן הוה ליה לייחס הגדול לי׳ בחודש אפילו בחול. ושמעתי מפי הר״ה משה חריף ז״ל דבאותו י׳ לחודש נעשה עוד נס, שנבקע הירדן, ואם כן היו סבורים שהמעלה הוא מפני נס הירדן, לכן קראוהו ׳שבת הגדול׳, דיום עלייתן מהירדן לא היה בשבת. והגדתי זה לפני מורי חמי ז״ל[ג] וקלסיה׳.

והנה לא התבאר מנין לו לר׳ משה חריף שבקיעת הירדן לא היתה בשבת. ופלא שלא ראיתי מי שעמד בזה. ונראה שלמד ר׳ משה חריף דבר זה ממדרש סדר

הערות

א. שאלה זו קשה על הטעמים: ב, ד, ז, ח, ט, י, טו, טז, יז, יח, יט, כ, כא, ל, לא.
על הטעמים א, ג, ה, ו, יא, יב, יג, יד, כב, כג, כד, כה, כו, כז, כח, כט, לא שייכת השאלה כי הם נסובים סביב ענייני שבת. כמו כן על תשעה עשר הטעמים שבארבעת הפרקים האחרונים, לא שייך להקשות קושיא זו, כי לפי טעמים אלו, השם 'שבת הגדול' ניתן לשבת על שם ההווה ולא על שם העבר.
ב. עיין בטעמים ז, טז, יט, כ.
ג. הב"ח. ועיין בב"ח בריש הסימן שהביא טעם זה ('מה שתמהים העולם דאמאי יחסוהו לנס אל השבת ולא ליום העשירי בחודש, נאמרו בו דברים הרבה, ואני קיבלתי דהטעם הוא' וכו').

עולם, כי ממדרש סדר עולם רבה פרק י״א יוצא שכיבוש יריחו היה בכ״ח בניסן, ואיתא שם (וכן הוא בכמה מקומות בחז״ל) שכיבוש יריחו היה בשבת. ואם כ״ח ניסן היה בשבת, הרי שי׳ ניסן של אותה השנה חל ביום שלישי.

המגן אברהם על אתר מתייחס אף הוא לשאלה זו. לדבריו לא רצו לקבוע את יום י׳ בניסן ליום טוב לציון מאורעות שמחים, כיון שביום זה מתה מרים ונסתלק הבאר, ונמנה הוא בשולחן ערוך סימן תק״פ עם הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם.

דרך נוספת שדרכו בה רבים מרבותינו האחרונים הינה, שמה שנבחר יום עשור לחודש להיות יום לקיחת הכבשים, לא היה זה בגלל סגולת התאריך הזה, אלא אך ורק בגלל שבאותה השנה חל בתאריך זה יום השבת. לדבריהם, אם היתה חלה השבת באותה השנה בח׳ בניסן, היה הקב״ה מצוה שיקחו את הכבשים בח׳ בניסן[ד]. לפי זה אין כל שאלה מדוע נקבע לעשות זכר למאורעות היום הגדול ההוא ביום השבת דוקא, ולא ביום י׳ ניסן.

ומדוע היתה צריכה לקיחת הכבשים להיות דוקא ביום השבת?

הדרישה בסימן ת״ל, מסביר מדוע היתה צריכה לקיחת הכבשים להיות דוקא בשבת: ׳שידוע שבזמן שציוה משה לישראל על לקיחת קרבן פסח דרש להם טעמו וסודו, ובפרט שעל ידי זה מנען מעבודה זרה שעבדו במצרים... ואותה דרשה שייכא דוקא בשבת שהוא יום המנוחה, וגם יום השבת הוא מוכן ומזומן ללמוד בו, שיש לו סגולה מצד יתרון הנפש שבאדם בשבת להועיל לכל מבקש תורה׳.

ובספר עמודי עולם להרב יהודה לייב גינצבורג (דף כג.) נתן טעם אחר למה שנקבע הדבר ליום השבת דוקא: ׳משום דמצות פסח נצטוה מראש חודש ניסן, ועד כאן לא היה אפשר לישראל להתעסק מראש חודש במצות פסח קודם י״ד, אבל במצות מילה היו יכולין להתעסק מראש חודש ואילך, וזהו ניחא בימי חול, אבל בשבת שאין מילה שלא בזמנו דוחה שבת, אם כן באיזה מצוות יתעסקו, על זה ניתן להם ׳ויקחו מבעשור לחודש׳, שהוא היה באותו פעם בשבת׳.

׳**ואם** תאמר אמאי לא ניתן להם אותו מצוה בשבת ראשונה מימי חודש ניסן. וי״ל משום דעיקר המצוה היה לישראל שסמכו על הנס ונכנסו בסכנת נפשות שמסרו את נפשם על מצות לקיחת קרבן... מה שאין כן בשבת הראשונה היה משמש מכת חושך, שהוא תחילת שבעת ימים בחודש, ואם כן ליכא באותו שבת כל כך מצוה על ישראל שנכנסו בסכנת נפשות, משום שלא היו רואין באותה שבת המצרים את לקיחתן, מה שאין כן בשבת שניה נצטוה עיקר מצוה בשביל שבת׳.

הערות

ד. דברים אלו מפורשים בבני יששכר שבת הגדול אות י׳, ובהמשך דברי הדרישה המובאים להלן, ובעוד מקורות. אך מן ההכרח לציין כי מנגד, בזוה״ק בכמה מקומות מבואר שטעם בחירת יום העשור היה מפני סגולתו הגדולה של היום הזה.

והנה מצינו כיוצא בדבר בתענית שנתקנה על דבר שריפת התלמוד, שקבעוה ליום ו׳ פרשת חוקת, ולא לתאריך בחודש שבו אירע הדבר, וזאת משום שהתגלה לגדולי אותו הדור שמה שגרם לגזירה היה יום ו׳ לסדר ׳דא גזירת אורייתא׳, ולא התאריך של אותו היום.

ודברים אלו אינם מסורים אלא לגדולי הדור, שהם בכוחם להרגיש ולחוש איזה נס הינו רק לשעתו, ואיזה נס מותיר חותם לדורות, והם היודעים באיזו עת ובאיזה זמן מתנוצצים אורותיו של כל נס. וכדברי הקדושת לוי הנודעים על ׳לשנה אחרת קבעום׳ האמור בעניין חנוכה.

ב

יש המקשים על כמה מן הטעמים, שלכאורה לפיהם היה לנו לקרוא ׳שבת הגדול׳ לשבתות אחרות שגם בהם שייך אותו הטעם.

לדוגמא על הטעם שנקראת ׳שבת הגדול׳ על שם הדרשה שדורשין בה (טעם ל״ג), ראיתי מי שהקשה שאם כן היה לנו לקרוא כן גם לשבת תשובה.

גם על טעמים ל״ח (׳הבינה תגדל מן המעשה׳) ומ״ב (׳וקדשתו מכל הזמנים׳) יש שמקשים דאם כן הוה לן לקרות כן לכל שבת שלפני יום טוב[ה].

ויש לומר, שמה שנקראת ׳שבת הגדול׳ אין זה מפני כל טעם וטעם בפני עצמו, אלא מפני שישנם חמישים טעמים לכך. כי באמת יש עוד שבתות ששייך בהם טעם אחד או שניים, ועינינו הרואות שלא גרם הדבר שיקראו ׳שבת הגדול׳, ועל כרחך שרק ׳שבת הגדול׳, שבה שייכים כל הטעמים לשם ׳גדול׳ - היא הראויה להיקרא בשם זה.

ג

כמו כן ישנם טעמים שלא כל כך מובן לפיהם מדוע נקראת השבת בשם ׳גדול׳ ולא בשם אחר מתאים יותר.

בעניין זה יש לציין לספר מטה משה סימן תקמ״ב. דברי המטה משה שם נסובים על טעם המהרש״ל (טעם ל״ב) שנקראת ׳שבת הגדול׳ על שם הפסוק הנאמר בסיום ההפטרה. והקושיא ידועה (והובאה גם בפנים הספר), דאם כן הוה לן למקרייה ׳שבת וערבה׳.

הערות

ה. לגופו של עניין יש לציין כי באמת היו תקופות ומקומות שבהם השאילו את השם ׳שבת הגדול׳ גם לעוד שבתות שלפני ימים טובים.

אפשר למצוא זאת בשבלי הלקט, בפירוש רבי שלמה בן היתום, בספר התדיר, במחזור רומי דפוס בולוניא, ובכתר שם טוב. מקורות אלו הובאו בספר נפש חיה להרב ראובן מרגליות או״ח סי׳ ת״ל, ובקובץ אור ישראל מאנסי כרך כ׳, ובהגדת האדמו״ר מליובאויטש, ובדברי מנחם להגאון הגדול הרב מנחם מנדל כשר ז״ל, ובספר ׳כהלכות הפסח׳.

ותיריץ המטה משה, דבאמת טעם השם 'שבת הגדול' הינו גם מטעם המהרש"ל הנ"ל וגם מטעם הטור שנקרא כן זכר לנס (טעם כ'), ושני הטעמים הללו משלימים זה את זה, וזה וזה גורם. כי אם היה רק את העניין של זכר לנס, אזי יכלו לקרוא לשבת בשם אחר שיזכיר את הנס, ואם היה רק את עניין ההפטרה, היו קורין לשבת 'שבת וערבה', אך כיון שיש את שני הטעמים, על כן בחרו בשם שיכלול בתוכו את שני העניינים כאחד.

ד

אולם באמת, חשוב לדעת כי הטעמים נחלקים לשני סוגים. ישנם טעמים שמטרתם לגלות מהי באמת הסיבה האמיתית שבגינה נקראת שבת זו בשם זה, אך ישנם טעמים רבים שאין כוונתם בירור הסיבה האמיתית שבגינה נקבע הדבר, אלא מבוססים על כך שאחר שזה כבר כך, שזהו שם השבת, יש לנו לדרוש ולרמז בזה עד אין סוף, ולהכניס בזה עומק נוסף ולהסמיך על זה רעיונות שונים, אבל הכל רק אחרי שזה כך. ודו"ק היטב בזה כי הוא כלל גדול.

ה

נקודה נוספת שיש הנעמדים עליה, היא דקדוק הלשון 'שבת הגדול', שלכאורה זהו עירוב של לשון זכר עם לשון נקיבה[ו].

אך האמת היא שתיבת 'שבת' היא אחת מן התיבות הלא מעטות בלשון הקודש שהראשונים מכנים אותם 'תיבות אנדרוגינוס', על שם שהן משמשות גם בלשון זכר וגם בלשון נקיבה.

ואכן במקרא מוצאים אנו בכמה מקומות את המילה 'שבת' כלשון זכר:

'**עולת** שבת בשבתו' (במדבר כח, יב)

'**כל** שומר שבת מחללו' (ישעיה נו, ב ו)

'**ומדי** שבת בשבתו' (שם סו, כג)

גם בנוסח 'רצה' שבברכת המזון תיקנו לומר בלשון זכר: 'השבת הגדול והקדוש הזה'.

הערות

ו. כמובן ששאלה אינה נשאלת אלא על הטעמים המפרשים 'שבת הגדול' כפשוטו, ולא על הטעמים הרבים שלפיהם מילת 'הגדול' אינה הולכת על השבת, אלא על דברים אחרים.

נוסח

הגדה של פסח

לשבת הגדול

מכון
עמקה
של הלכה

עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם, הֲרֵי אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ זְקֵנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן, שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא: שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז, ג) ׳לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׳ ׳יְמֵי חַיֶּיךָ׳ הַיָּמִים, ׳כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׳ הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: ׳יְמֵי חַיֶּיךָ׳ הָעוֹלָם הַזֶּה, ׳כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׳ לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם, בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תּוֹרָה: אֶחָד חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל.

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר?

׳מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׳ (שם ו, כ), וְאַף אַתָּה אֱמֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן (פסחים קיט:).

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר?

׳מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם׳ (שמות יב, כו), ׳לָכֶם׳ וְלֹא לוֹ, וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בָּעִקָּר. וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וְאֱמֹר לוֹ: ׳בַּעֲבוּר

זֶה עָשָׂה ה׳ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׳ (שם יג, ח), ׳לִי׳ וְלֹא לוֹ, אִלּוּ הָיָה שָׁם, לֹא הָיָה נִגְאָל.

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר?

׳**מַה** זֹּאת׳ (שם, יד), ׳וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה׳ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׳ (שם).

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל:

אַתְּ פְּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם, ח) ׳וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה׳ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׳.

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳בַּיּוֹם הַהוּא׳, אִי ׳בַּיּוֹם הַהוּא׳ יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳בַּעֲבוּר זֶה׳, בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ.

◇ ◇ ◇

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד, ב-ד) ׳וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם, כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר, וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן, וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק. וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו, וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ, וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם׳.

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו, יג יד) ׳וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם, יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׳.

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ, שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו, ה):

אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה, וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

'וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה' אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר.

'וַיָּגָר שָׁם' מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם, אֶלָּא לָגוּר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז, ד) 'וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ, כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ, כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן'.

'בִּמְתֵי מְעָט' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י, כב) 'בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה, וְעַתָּה שָׂמְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב'.

'וַיְהִי שָׁם לְגוֹי' מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם.

'גָּדוֹל, עָצוּם' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, ז) 'וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד, וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם'.

'וָרָב' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, ו ז) 'רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים, שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה. וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ, וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי'.

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה (דברים כו, ו):

'וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, י) 'הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ, פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ'.

'וַיְעַנּוּנוּ' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם, יא) 'וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם, וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס'.

'וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, יג) 'וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ'.

וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קֹלֵנוּ, וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ (דברים כו, ז)**:**

'וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כג) 'וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה'.

'וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קֹלֵנוּ' כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם, כד) 'וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב'.

'וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ' זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם, כה) 'וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים'.

'וְאֶת עֲמָלֵנוּ' אֵלּוּ הַבָּנִים, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, כב) 'כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן'.

'וְאֶת לַחֲצֵנוּ' זֶה הַדְּחַק, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג, ט) 'וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם'.

וַיּוֹצִאֵנוּ ה׳ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה, וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה, וּבְמֹרָא גָּדֹל, וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים (דברים כו, ח):

'**וַיּוֹצִאֵנוּ** ה׳ מִמִּצְרַיִם' לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, יב) 'וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה״. 'וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה' אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ, 'וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם' אֲנִי וְלֹא שָׂרָף, 'וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים' אֲנִי וְלֹא הַשָּׁלִיחַ, 'אֲנִי ה״' אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר.

'**בְּיָד חֲזָקָה**' זוֹ הַדֶּבֶר, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם ט, ג) 'הִנֵּה יַד ה׳ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן, דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד'.

'**וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה**' זוֹ הַחֶרֶב, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (דה״א כא, טז) 'וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלִַם'.

'**וּבְמֹרָא גָּדֹל**' זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, לד) 'אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי, בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים, וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה, וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה׳ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ'.

'**וּבְאֹתוֹת**' זֶה הַמַּטֶּה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, יז) 'וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת'.

'**וּבְמֹפְתִים**' זֶה הַדָּם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ג, ג) 'וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִימֹרוֹת עָשָׁן'.

דָּבָר אַחֵר:

'בְּיָד חֲזָקָה' שְׁתַּיִם, 'וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה' שְׁתַּיִם, 'וּבְמֹרָא גָּדֹל' שְׁתַּיִם, 'וּבְאֹתוֹת' שְׁתַּיִם, 'וּבְמֹפְתִים' שְׁתַּיִם. אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן:

דָּם, צְפַרְדֵּעַ, כִּנִּים,

עָרוֹב, דֶּבֶר, שְׁחִין,

בָּרָד, אַרְבֶּה, חֹשֶׁךְ, מַכַּת בְּכוֹרוֹת.

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמָּנִים:

דְּצַ"ךְ עֲדַ"ש בְּאַחַ"ב.

◇ ◇ ◇

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת? בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר (שמות ח, טו) 'וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא', וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר (שם יד, לא) 'וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם, וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה', וַיַּאֲמִינוּ בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ'. כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע? עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, מט) 'יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים'. 'עֶבְרָה' אַחַת, 'וָזַעַם' שְׁתַּיִם, 'וְצָרָה' שָׁלֹשׁ, 'מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים' אַרְבַּע. אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר 'יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים'. 'חֲרוֹן אַפּוֹ' אַחַת, 'עֶבְרָה'

שְׁתַּיִם, 'וְזַעַם' שָׁלֹשׁ, 'וְצָרָה' אַרְבַּע, 'מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים' חָמֵשׁ. אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַכּוֹת.

◇ ◇ ◇

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ!

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, וְלֹא עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם, וְלֹא הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה, וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דַּיֵּנוּ.
אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה, דַּיֵּנוּ.

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ:

שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְהֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה,
וְעָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, וְשִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ,
וְעָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם, וְסִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה,
וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן,
וְנָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת,
וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְקֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי,

וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה
וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

עד כאן אומרים בשבת הגדול

פיוט
'אלהי הרוחות'
לשבת הגדול

מכון
עמקה
של הלכה

פיוט לשבת הגדול

פיוט זה חיברו רבי יוסף טוב עלם, וחתם שמו בראשי החרוזות לאחר סדר הא״ב ׳יוסף הקטן בר שמואל חזק׳.
הפיוט הינו חלק מהיוצרות לשבת הגדול, ועקב חשיבותו ומעלתו הוא מוזכר רבות בדברי הראשונים, ופירושים רבים נתחברו עליו.
מצינו לגדולי ישראל שהשתיתו את דרשת שבת הגדול על פיוט זה, ורבים נהגו להגות בו ולקיים בזה ׳שואלין ודורשין בהלכות הפסח׳.

אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר. חֹק לְעַמּוֹ מָסָר. וְהִזְהִירָם בִּכְתַב מוּסָר. לִבְדֹּק חָמֵץ אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר:

בְּשָׁעָה שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִים בְּשׁוּקָא. אוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. אֵין בּוֹדְקִין לֹא לְאוֹר הַחַמָּה וְלֹא לְאוֹר הַלְּבָנָה וְלֹא לְאוֹר הָאֲבוּקָה. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל בִּעוּר חָמֵץ כַּחֲקָקָה:

גָּמַר מְנַטְּרֵהּ עַד דְּבַתְרָא. וּמִיָּד צָרִיךְ לְבַטֵּל הַשְּׁאָר בַּאֲמִירָה. וְלֵימָא הָכִי כָּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בַּהֲדָא דִירָה. דְּלָא חֲמִתֵּהּ וּדְלָא בְעַרְתֵּהּ לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא:

דְּאִי מִשְׁתַּכַּח לְאַחַר אוֹתָהּ שָׁעָה. אֵינוֹ חַיָּב בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא לְפָשְׁעָה. וְהָרוֹצֶה אַחַר בְּדִיקָתוֹ לֶאֱכֹל חָמֵץ וּלְשָׁבְעָה. מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר יַנִּיחֵנוּ בְּצִנְעָה:

הֵיכָא דְּבָדַק בְּחוֹרֵי בֵיתָא. וְהִנִּיחַ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ רִפְתָּא. וְאַשְׁכַּח דַּחֲדָא מִנַּיְהוּ פַּחֲתָא. לִבְדֹּק מֵרֵישָׁא שֶׁמָּא חוּלְדָא לְקָחַתָּהּ:

וְכֵן תָּנוּ רַבָּנָן בְּפִרְקִין. דְּחוֹרֵי בֵיתָא וּנְקִיקִין. עֲלָאֵי וְתַתָּאֵי אֵינָן נִבְדָּקִין. וְאֶמְצָעִים זְקוּקִין:

זְהֲרוּ גַּג הַיָּצִיעַ וְגַג מִגְדָּלִין. וְרֶפֶת בָּקָר וּמַתְבֵּן וְלוּלִין. וְאוֹצְרוֹת יַיִן וָשֶׁמֶן הַנְּעוּלִין. לִבְדֹּק חָמֵץ בְּלִי עוֹלִין:

חוֹר שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. זֶה וָזֶה בּוֹדֵק עַד שֶׁמַּגִּיעַ וּמְבַטֵּל שְׁאָרוֹ. וְכֵן בֵּין יְהוּדִי וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים חַיָּב לְבַעֲרוֹ. פְּלֵימוֹ מֵקֵל שֶׁמָּא יֹאמַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים כְּשָׁפוֹ וַחֲבָרוֹ:

טָעֲנוּ הַמְפָרֵשׁ וְהַיּוֹצֵא בִשְׁיָרָא. וְאֵין דַּעְתּוֹ קֹדֶם פֶּסַח לְחָזְרָה. תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם בָּעֵי לְבָעֵר חֲמִירָא. לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵין זָקוּק לְבַעֲרָה:

יִשְׂרָאֵל דְּחָמֵץ אִתְפַּקַּד לֵהּ. וְלֵיתֵהּ לְמָרֵהּ לְמִשְׁקְלֵהּ. נַטְרֵהּ עַד אַרְבַּע דְּחָזֵי לְאָכְלֵהּ. שְׁלִים אַרְבַּע וְלָא אֲתָא לְנָכְרִי מְזַבִּין לֵהּ:

כְּשֶׁנִּפְלָה מַפֹּלֶת עַל חָמֵץ בְּעַרְבֵי פְּסָחִים. וְכֶלֶב אֵין יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו בְּטוּחִים. הֲרֵי הוּא כִּמְבֹעָר לְרֵעִים פִּקְחִים. וְכַמָּה חֲפִישַׂת הַכֶּלֶב שְׁלִשָּׁה טְפָחִים:

לִמְדוּ בֵּי מִלְחֵי וּבֵי קִירֵי נְקוּבִים. וּבֵי תְמָרִים וְצִיבִים. לִבְדֹּק אוֹתָם חַיָּבִים. וְחָצֵר פְּטוּרָה מִפְּנֵי הָעוֹרְבִים:

מוֹצֵא חָמֵץ בַּפֶּסַח בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. כּוֹפֶה עָלָיו כֶּלִי בְּלִי רְאוֹתוֹ. וְאִם שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הוּא אֵין צָרִיךְ לְכַסּוֹתוֹ. לְפִי שֶׁבְּדֵלִין מֵאוֹתוֹ:

נָפֵי וּפַטִּילֵי וְיוֹרָה. דְּאִשְׁתַּמַּשׁ בְּהוּ חַמִּין חֲמִירָא. צָרִיךְ לְגַעֲלִינְהוּ וְיָנִיחַ בְּגוֹ רַבָּא זְעֵירָא. וּלְרַבָּא לֶעֱבַד גְּדַנְפָּא וּלְרַתְּחֵהּ בְּנוּרָא:

סַכִּינֵי דְּאִשְׁתַּמַּשׁ בְּהוּ חֲמִירָא לַאֲרוּחִין. אִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן חֲדָשִׁים הֵם מְשֻׁבָּחִין. וְאִי לָא מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין. וּבִכְלִי רִאשׁוֹן הֵם מְצוּחְצָחִין. וְעֵץ פָּרוּר מַגְעִילִין בְּרוֹתְחִין:

עֲנָדוּ אֲגָנֵי וּקְצִיעֵי דְּקוּנְיָא וּפַחֲרָא. אַף עַל גַּב דְּמַפְלִיט לְהוּ שַׁפִּיר לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּהוּ אֲסִירָא. וְאַף עַל גַּב דִּרְוִיחָן וְאִיכָּא לְמֵימַר דְּשַׁלִּיט בְּהוּ אַוִּירָא. אֲפִלּוּ הָכִי קַיְמָא אִסּוּרָא:

פְּחַר קְדֵרוֹת אֵין צָרִיךְ לְפַלְּחָא. אֲבָל מַשְׁהֵי לֵהּ עַד בָּתַר פִּסְחָא. וּקְעָרוֹת מֵתָּרוֹת כִּי שֶׁקִּיל מִדּוּדָא עֲלַיְהוּ לְאַנָּחָא. וּבוּרְמֵי דִּגְלָלָא שַׁרְיָן בַּהֲדָחָה:

צָעֵי דְּמַשְׁהֵי בְּהוּ חֲמִירָא בִּשְׁאָר יוֹמֵי. כְּבֵית שְׁאוֹר שֶׁחִמּוּצוֹ קָשֶׁה דָּמֵי. וְאִי אַקְרַאי אוֹתִיבֵהּ וְלָא אִשְׁתַּהֵי עִמֵּהּ. לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּהוּ שַׁפִּיר דָּמֵי:

קִטּוּף בְּיַיִן וָשֶׁמֶן עֲבִידִין. מִלְּמֵילַשׁ בְּהוּ לֵילֵי קַמָּאֵי קַפְדִּין. וְאַמְּהָן דְּלָא טְבִילָן וְעַבְדִּין. דְּלָא לְמֵילַשׁ בְּהוּ הוּא הַדִּין:

רְקִיקֵי מַצּוֹת עוֹשִׂין זֵכֶר לָעִגּוּן. וְלִשְׁמָן צָרִיךְ לְשָׁמְרָן מֵחִמּוּץ כְּהָגוּן. וְחֵרֵשׂ שׁוֹטֶה וְקָטָן אֵין לָשִׁין דִּלְמָא יִשְׁגּוּן. אַף עַל גַּב דְּאַפְּיֵהּ יִשְׂרָאֵל בַּר דַּעַה לָא יְנַהֲגוּן:

שָׁנוּ שֶׁאֵין לָשִׁין בְּבֵית אַחַת לְמַעְלָה מֵחֲמֵשֶׁת רְבָעִים קֶמַח וְכֵן לְחַלָּה. וְהֵן בֵּיצִים כְּמִנְיַן חַלָּה. וְהָעֹמֶר מוֹכַח לָהּ. וְהָאִשָּׁה לֹא תָלוּשׁ אֶלָּא בְּמַיִם שֶׁלָּנוּ הַלַּיְלָה:

תְּמִימִים שָׁנוּ בַּמִּשְׁנָה הַמְהֻלָּלָה. מֵי תַשְׁמִישׁוֹ שֶׁל נַחְתּוֹם יִשָּׁפְכוּ מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲמִיצִין סָלָה. וְאַמְרִינָן שְׁדֵי לְהוּ בִּמְקוֹם מוּדְרָן דְּלָא לֵיתֵי בְּהוּ לִידֵי תַקָּלָה. תַּמּוּ הִלְכוֹת בְּעוּר וְהַגְעָלָה:

יַיִן כִּי יִתְאַדֵּם. לְמִצְוָה הוּא מֻקְדָּם. לָצֵאת בּוֹ חוֹבַת יְדֵי אָדָם. אִם אֵין קוּנְדִּיטוֹן וּמְבֻשָּׁל נֶגְדָּם:

וְאַרְבַּע כּוֹסוֹת הַלָּלוּ. צָרִיךְ שֶׁיִּהֵא בָּהֶן כְּדֵי רְבִיעִית בְּלִי יָקֵלוּ. אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים אֵלּוּ כָּאֵלּוּ. וּמְחַלְּקִין לַתִּינוֹקוֹת קְלָיוֹת וָאֱגוֹזִין כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאֲלוּ:

סָחוּ שֶׁהַנָּשִׁים צְרִיכוֹת לְאַמְּצָה. בְּכָל מִלֵּי דְּפִסְחָא בְּלִי שִׁמְצָה. אַף עַל גַּב דְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא בָּם לֹא נִמְצָא. שֶׁכָּל שֶׁיָּשְׁנוּ בְּבַל תֹּאכַל חָמֵץ יָשְׁנוּ בְּקוּם אֱכֹל מַצָּה:

פֵּרְשׁוּ בְשָׁפָה נְדִיבָה. מַצָּה וְיַיִן צָרִיךְ הֲסִבָּה. מָרוֹר אֵין בּוֹ כֵּן חוֹבָה. וּמִבָּעֵי לֵהּ לְכַסְּפוּסֵי טוּבָא:

הֲסִבַּת יָמִין הֲסִבָּה אֵינָהּ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנָה לְוֶשֶׁט וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה. פְּרַקְדָּן לָא מִן חוּשְׁבְּנָא. וְאִשָּׁה אֵינָהּ צְרִיכָה וְאִם חֲשׁוּבָה הִיא נִדּוֹנָה:

קַמֵּי אָב מֵסֵב הַבֵּן בְּדִיצָה. תַּלְמִיד בִּפְנֵי רַבּוֹ אֵינוֹ רָאוּי לְפָרְצָה. אֲבָל בְּשׁוּלְיָא דְּנַגְרֵי צָרִיךְ לְהָסֵב בִּמְרוּצָה. וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כְּזַיִת מַצָּה כְּשֶׁהוּא מֵסֵב יָצָא:

טָעֲנוּ לַחֲטֹף מַצָּה בְּלֵילֵי פְסָחִים. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִישְׁנוּ הַפְּרָחִים. וְחַיָּבִין בָּרֶגֶל לִהְיוֹת שְׂמֵחִים. בַּמִּקְדָּשׁ בְּבָשָׂר וְהַשְׁתָּא בְּיֵין רִקּוּחִים:

נָשִׁים חַיָּבוֹת לִשְׂמֹחַ וּלְהַרְנִין. בְּבָבֶל בְּבִגְדֵי צִבְעוֹנִין. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִּשְׁתָּן הַמְלֻבָּנִין. וְהָאֲנָשִׁים בְּיַיִן מִתְעַדְּנִין:

בְּעֶרֶב הַפֶּסַח סָמוּךְ לְמִנְחַת רִאשׁוֹן. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד הָאִישׁוֹן. וּבְבֹאוֹ מִבֵּית רַחֲשׁוֹן. מוֹזְגִין לוֹ כּוֹס רִאשׁוֹן:

רִאשׁוֹן מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. וְאַחַר כָּךְ קִדּוּשׁ וּזְמַן וְאֵינוֹ אוֹמֵר גַּם עֲדַיִן. שֶׁצָּרִיךְ לְאָמְרוֹ בָּאַגָּדָה וְרָאוּי לְכָפְלוֹ אַיִן. וְשָׁתֵי וּמָשֵׁי יְדֵהּ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם:

שָׁקִיל גַּרְגִּירָא אוֹ כַּרְפְּסָא אוֹ כֶּסְבַּרְתָּא אוֹ חַמָּא. וְיִטְבֹּל בַּחַרֹסֶת וִיבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכַד אָכִיל יֶחֱצָה אַחַת מִשָּׁלֹשׁ מַצּוֹת וְאֵין בְּרָכָה עִמָּהּ. מֶחֱצָה בַּקְּעָרָה וּמֶחֱצָה בַּשֻּׁלְחָן לְהָשִׁימָה:

מוֹשֵׁךְ מֵהַקְּעָרָה שְׁנֵי תַבְשִׁילֵי. דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְכַוְרָא צְלִילֵי. אִי נַמֵּי גַּרְמָא וּבִשּׁוּלֵי. וּמַגְבִּיהַּ קְעָרָה וְלֵימָא הָא לַחְמָא עַנְיָא בֵּלֵהּ:

וּמוֹזְגִין לוֹ כּוֹס שֵׁנִי מֵאַרְבַּעַת הָאֵל. וְכָאן הַבֵּן מֵאָבִיו שׁוֹאֵל. מַה נִּשְׁתַּנָּה מִלֵּילוֹת זֶה לֵיל. וְגוֹמֵר הָאֲגָדָה עַד גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

אַחַר דְּשָׁתֵי מָשֵׁי יָדֵהּ. וּמְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם לְחוֹדֵהּ. וְשָׁרֵי הַמּוֹצִיא עַל הַשְּׁלֵמָה דְּעִלַּוֵי תַּרְתֵּי דִידֵהּ. וְלָא אָכִיל מִנֵּהּ אֲכַתֵּי מִידֵי:

לוֹקֵחַ פְּרוּסָה וּמְבָרֵךְ לֶאֱכֹל מַצָּה בְּמֶלֶל. וּבַהֲדֵי דְהַהִיא דְהַמּוֹצִיא אוֹכֵל וְכוֹלֵל. וּמְבָרֵךְ בַּחֲזֶרֶת לֶאֱכֹל מָרוֹר וְטוֹבֵל וּבוֹלֵל. וַהֲדַר אָכִיל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֹא בְּרָכָה וְכוֹרְכָן בְּבַת אַחַת כְּהִלֵּל:

חָלִיף לְכַמָּה בָתֵי וְעָבִיד כִּי הַאי גַּוְנָא עַד הָכָא. וְאַחַר כָּךְ עוֹשִׂין סְעוּדָתָן כָּל צָרְכָּהּ. וּכְזַיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה צְרִיכִין לְבָרְכָה. וְנוֹטְלִין וְלֹא מְבָרְכִין שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹבָה וְאֵין טְעוּנִין בְּרָכָה:

זוֹכֵר בַּשְּׁלִישִׁי בִּרְכַּת מְזוֹנוֹ. וְלִשְׁאָר הַבָּתִּים תְּחִלָּה וְטוֹעֵם הַכּוֹס עַד מִשֶּׁלּוֹ אֵינוֹ. וּבָרְבִיעִי הַלֵּל מִצְרִי לְתַנּוֹ. בַּל יִטְעַם כְּלוּם בְּאִישׁוֹנוֹ:

קִמְעָא לִשְׁתּוֹת מַיִם יְכַנֵּס. אִם חוֹלֶה הוּא אוֹ אִסְטְנֵס. וּבָעֵי לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא מִשּׁוּם אֹנֶס. לוֹמַר בַּחֲמִישִׁי הַלֵּל הַגָּדוֹל יִשְׁתַּנֵּס:

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ.
כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ:
זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה.
בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

שלושה סיפורים
לימי פרוס הפסח

מכון
עמקה
של הלכה

אלו שלושת המעשים היה מספר המגיד מקאזניץ וצדיקי הדורות אחריו, ונהגו לספרם בימי פרוס הפסח, וסגולתם להשפיע לבני ישראל צרכי הפסח בהרחבה.
(הבאנו כאן את שלושת המעשיות כפי שנמסרו בספר 'אוצר ישראל' עמוד ל"ז)

מעשה א'

היה איזה יהודי שעשה לפני חג הפסח חבית יין שרף, ונסע למכור את החבית יי"ש. ועבר עם החבית יי"ש את הגבול בין מדינה למדינה, ותפסו אותו שומרי הגבול ולקחו ממנו את החבית יי"ש, כי היה אסור לפי חוקי המדינה לסחור עם יי"ש מבלי רשיון מיוחד.

נסע היהודי תכף להרבי רבי אלימלך זי"ע, ובכה מאד שלקחו ממנו החבית יי"ש, אז אמר לו הרבי רבי אלימלך, שילך ויאמר לשומרי הגבול שיטעמו מהחבית יי"ש, ויראו שזה חבית מים ולא יי"ש. וכן עשה היהודי וצוה לשומרי הגבול לטעום מהחבית, וראו שהוא מלאה מים ולא יי"ש, ונתנו לו בחזרה החבית יי"ש.

והיהודי חזר שוב להרבי רבי אלימלך, ובכה לפניו שהחבית יי"ש הינה מקור הכנסה עבורו לצרכי פסח, ועכשיו החבית יי"ש מלאה מים. אז אמר לו הרבי רבי אלימלך, שיטעום ויראה שהחבית מלאה יי"ש. וכך הוה שהחבית מים נהפך שוב ליי"ש, **והיה להיהודי צרכי פסח בהרחבה גדולה.**

מעשה ב'

פעם היה מלך שנאבדה ממנו טבעתו, וצוה לחפש הטבעת. ומי שקיבל על עצמו לחפש הטבעת, נתן לו המלך הרבה מעות, שיהיה לו אפשרות לחפש הטבעת.

והיה שם יהודי שהיה עני ואביון, ולא היה לו במה להכין צרכי חג הפסח. אמרה לו אשתו, הנה אתה רואה שהמלך נותן מעות למי שרוצה לחפש טבעתו, תלך גם אתה, ותאמר שאתה גם כן רוצה לחפש הטבעת, והמלך יתן לך מעות, ובזה המעות יהא לנו במה להכין צרכי חג הפסח.

ונראה בעיניו עצת אשתו, והלך להמלך, ואמר שרוצה גם כן לחפש טבעתו, והמלך נתן לו מעות. והיהודי הכין בזה המעות צרכי פסח בהרחבה גדולה, והיהודי היה גם מכניס אורחים, והביא לביתו על הסדר של ליל חג הפסח הרבה אורחים.

אחד מיועצי המלך היה 'גלח' (כומר) שונא ישראל מובהק, ולא היה יכול לסבול איך יהודי הנ"ל רימה את המלך והוציא ממנו מעות, והלך הגלח בליל חג הפסח מאחורי חלון היהודי, וכראותו איך שאוכל ושותה ואינו עוסק כלל בחיפוש טבעת

המלך, הלך הגלח להמלך ואמר לו, אתה חושב שהיהודי מחפש הטבעת, הנה אראה למלך מה עשה היהודי במעות שנתן לו המלך.

והמלך הלך עם הגלח עד ביתו של היהודי, ועמדו מאחורי החלון והסתכלו בפנים, וראו האיך שהיהודי יושב כמלך בגדוד. והיהודי היה לו מנהג כשאמר ההגדה כשהגיע להחרוזים ״דיינו״, אמר היהודי חרוז אחד, וכל המסובים ענו אחריו ״דיינו״. ובעת שעמד המלך מאחורי החלון, אמר אז היהודי החרוזים של ״דיינו״. ושמו של הגלח היה ״דייני״. ואמר המלך הנה עכשיו עושה היהודי חקירה מי גנב טבעת המלך, וכולם אומרים ״דייני״. והבין המלך שהגלח ״דייני״ הוא גנב הטבעת, וצוה המלך לאסור הגלח ולהכותו עד שיודה, וכך הוה, שהודה שגנב הטבעת. **והיהודי היה לו צרכי פסח בהרחבה גדולה.**

מעשה ג׳

יהודי אחד עבד אצל פריץ. פעם אחת התפאר הפריץ ואמר להיהודי, נכון הדבר באם לא הייתי נותן לך פרנסה, היית גווע ברעב חס ושלום? היהודי היה תמים וירא שמים, ענה להפריץ: מה אתה אומר, אתה מפרנס אותי? הלא יש אל בשמים, והוא זן ומפרנס לכל הברואים ואותי גם כן מפרנס, ואם הפריץ לא יהיה השליח מן השמים, יתן לי ה׳ יתברך על ידי שליח אחר.

כששמע הפריץ תשובתו של היהודי חרה לו מאד, וצוה להיהודי שיעזוב מיד את מקומו ולא יתן לו שוב עבודה. זה היה לפני חג הפסח, והיהודי היה עני, ולא היה לו במה להכין צרכי החג.

להפריץ היה אוצר של מטבעות זהב, והפריץ נהג ליכנס לאוצרו לנקות המטבעות מחלודה, והיה מנקה המטבעות ברוק שבפיו. ולהפריץ היה חיה קוף, וכידוע שזאת החיה עושה מה שרואה שהאדם עושה, וכשנכנס הפריץ לאוצרו לנקות המטבעות לקח עמו הקוף, וראתה איך שהפריץ מנקה המטבעות ברוק שבפיו, וחשבה שהפריץ אוכל מהמטבעות של זהב. אחר כך ירדה החיה לבדה להאוצר, והתחילה לאכול מהמטבעות, עד שנתמלא כרסה עם מטבעות של זהב ונפלה פגר.

כשראה הפריץ שהחיה נפלה פגר, צוה למשרתו שיזרוק הנבילה לביתו של היהודי, שידע שאם אני לא נותן לו אזי אין לו פרנסה! וכשזרקו החיה בביתו של היהודי נקרע בטנה, ונפלו ממנה הרבה מטבעות של זהב, והיה כבר להיהודי צרכי חג הפסח בהרחבה גדולה.

בליל הפסח שלח הפריץ את משרתו לבית היהודי, לראות אם יש לו מה לאכול, ומשרתו הגיע בחזרה ואמר להפריץ שיש ליהודי כל טוב. אז שלח לקרוא את היהודי, ושאל אותו מאין היה לו מעות להכין צרכי פסח, סיפר לו היהודי איך שזרקו לו חיה בביתו, וממנה נפלו מטבעות של זהב. אז אמר הפריץ, עכשיו כבר מודה שה׳ יתברך זן ומפרנס לכל. **והיה להיהודי צרכי פסח בהרחבה גדולה.**

לעילוי נשמות הורינו

אבינו הגאון החסיד

הרב **יהושע מנחם** בן הר"ר **יצחק אריה** אהרנברג זצ"ל

בעמ"ח שו"ת 'דבר יהושע'

נפטר בכ"ד אדר ב' תשל"ו

ואמנו

מרת **הינדא לאה** בת הר"ר **דוד** הלוי בירנבוים ע"ה

נפטרה בכ"א שבט תשנ"ו

אבינו רב הפעלים

רבי **יהודה מאיר** בן הר"ר **אברהם חנוך** אברמוביץ ז"ל

תלמיד ישיבת חכמי לובלין

נפטר בב' אייר תשס"ז

ואמנו

מרת **חנה** בת הר"ר **ישראל זאב** וידיסלבסקי ע"ה

נפטרה בט"ז תמוז תשע"ו

הונצח על ידי

הרה"ח ר' **אברהם חנוך אברמוביץ** שליט"א

וזוגתו שתחי' לאוי"ט

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **יהודה אריה** (לייבל) ז"ל **פינקוסביץ**

בהרה"ח ר' **אברהם** הי"ד וורשא-אנטווערפן

נלב"ע בשם טוב י"ד תמוז תשל"ט

ולע"נ מרת **רבקה** ע"ה

בהרה"ח ר' **מרדכי צבי הלוי** הי"ד **איש הורוביץ**

קראקא- אנטווערפן

נלב"ע בשם טוב בש"ק ט"ז תמוז תשס"ה

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **חיים** בן הרה"ח ר' ישראל **מאנדל** ז"ל

זוג' מרת **ראדא יהודית** בת ר' **יהודה אריה לייב** ז"ל

הרה"ח ר' **נחום** בן הרה"ח ר' ישראל משה **קרנביסר** ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

האי גברא רבא ויקירא, חסידא ופרישא,
משרידי דור דעה, וממעתיקי השמועה,

הרה"ח ר' **נחום**

בן הרה"ח ר' ישראל משה **קרנביסר** ז"ל
היה סמל ומופת לגדלות בתורה, בעבודה, ובגמילות חסדים
והעמיד תלמידים הרבה
זכותו הגדולה תעמוד לזרעו ולכל ממשיכי דרכו
"הוד והדר פעלו וצדקתו עומדת לעד"

ברכת יישר כח

להנגיד הר"ר **צבי בלושטיין** הי"ו
מלייקווד - ארה"ב
שהרים תרומה נכבדה עבור הוצאות
הדפסת הספר ברוב פאר והדר
ה' יתברך יעזרהו שבכל אשר יפנה יצליח
ויזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות
מתוך עושר ואושר ומתוך בריות גופא ונהורא מעליא
ואך טוב וחסד ירדפוהו כל ימי חייו

תרומה חשובה

ניתנה לעידוד הוצאת כלי מחזיק ברכה, הספר המצויין

"שער הנון"

לע"נ איש תם וישר, צנוע ומעלי, קובע עיתים לתורה, אציל נפש ובעל מידות טובות, אהוב על הבריות ומקרבן לתורה, שכאוד מוצל מאש זכה להקים בית נאמן בישראל וחינך במסי"נ עילאית את ביתו על אדני תורה, יראה וחסידות צרופה, ברוח רבותיה"ק לבית גור;

כל זאת, לאחר שהתמודד בגבורה עוד קודם לכן בשנות ראינו רעה עם אימי מלחמת העולם השנייה. הוא חצה מפולין את קווי האויב והשתלב כחייל יהודי בשורות 'הצבא האדום' הסובייטי. בחסדי שמים כי לא תמו זכה ואף החלים מפציעה חמורה שחווה בקרב אכזרי כבד מול חיילי המפלצת הנאצית וחייו היו לו לשלל. הוא הגבר אשר שרד למען הקים זיכרון חי לעולמים ליקיריו, הוריו ותשעת אחיו הי"ד, שנעקדו כולם בפולין על קידוש השם

ה"ה הרה"ח **רבי ישעיהו דב רוזן** ז"ל

מעיר פאבניץ, ולאחר מכן בעיר פיוטרקוב, פולין

שנלב"ע במיטב שנותיו, ביום ח' ניסן תש"ל,

והובא למנוחות בבית העלמין 'שומרי שבת' בבני ברק

הונצח ע"י בנו בכורו - צבי רוזן